

Рівненський державний гуманітарний університет
Філологічний факультет
Кафедра української мови

Дипломна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
**УКРАЇНСЬКА СЛОВОТВОРЧІСТЬ ДОБИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2014-
2023 рр.**

Виконала студентка VI курсу групи УМ-62
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.01 Філологія
(Українська мова та література)
Зоряна НИВЧИК

Керівник – канд. філол. наук,
доц. Наталія ГАВРИЛЮК

Рецензент – д-р філол. наук,
проф. Наталія МЕДИНСЬКА

Рівне – 2024

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	1
ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СЛОВОТВОРЧОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ СИСТЕМИ	6
1.1. Поняття словотворчості в лінгвістиці: визначення, функції, роль у мовній системі	6
1.2. Типи словотворчих процесів у сучасній українській мові.	10
1.3. Роль неологізмів та запозичень у формуванні сучасного українського словникового складу	17
Висновок до Розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКА СЛОВОТВОРЧІСТЬ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: АНАЛІЗ ТА ТЕНДЕНЦІЇ (2014-2024)	26
2.1. Політична та соціальна ситуація в Україні як чинник словотворчих процесів.	26
2.2. Політико-військова лексика: семантичні та стилістичні особливості нових термінів	35
2.3. Інтернет-комунікація та ЗМІ як джерело нових слів і фраз: шляхи їхнього входження в мову	50
2.4. Запозичення з англійської та інших мов: адаптація й вплив на українську словотворчість.....	59
Висновки до Розділу 2	66
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВІСТИЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ НАСЛІДКИ НОВИХ СЛОВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ.....	68
3.1. Вплив нових слів на формування української мовної ідентичності...	68
3.2. Використання нових слів у контексті мовної політики та ідеології...	72
Висновки до Розділу 3	81
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87

ВСТУП

Актуальність дослідження української словотворчості у період російської агресії (2014–2024 рр.) обумовлена не лише соціально-політичними змінами, які вплинули на всі сфери українського суспільства, а й суттєвими трансформаціями у мовній системі. В умовах агресії, конфліктів та інформаційного протистояння мова стає потужним інструментом національної ідентифікації, підтримки патріотизму та зміцнення соціокультурних цінностей. Поява нових слів, термінів і конструкцій у такий період відображає адаптаційний потенціал мови, сприяючи актуалізації, підтримці та зміцненню колективної ідентичності через мовні інновації.

Словотворчість в українській мові набуває особливого значення, коли вона підпорядковується потребам політичного й соціального контексту, слугуючи засобом комунікативної адаптації та реакції на зовнішні виклики. Такі процеси, як творення неологізмів, запозичень, переосмислення термінів і слів, спричинені змінами суспільного ладу й цінностей, розширюють мовну систему, збагачуючи лексикон новими значеннями та конотаціями. Українська словотворчість під впливом соціокультурних та політичних чинників відображає стійкі зміни у світоглядних орієнтирах суспільства та підкреслює необхідність дослідження цього явища з лінгвістичного й соціокультурного поглядів.

Дослідження неологізмів вже викликали інтерес у численних українських науковців: О. Кабиш [28], Л. Підкамінна [48], В. Воробйова [11], Г. Вокальчук [8], К. Ладоня [37], Н. Клименко [32], Г. Єнчева [21], Т. Кремінь [35] та інших, що свідчить про актуальність цього питання у науковій спільноті.

Дослідження звертає увагу на специфіку формування нових термінів у сферах політики, військової справи, медіа, інтернет-комунікації, а також на їхню адаптацію у суспільній свідомості та комунікативних практиках. Важливо також розглянути стилістичні та семантичні характеристики нових термінів і понять, які виникли під час агресії, і зрозуміти їхню роль у формуванні української

мовної ідентичності, а також у побудові й підтримці ідеологічного наративу та мовної політики держави.

Таким чином, ця робота має на меті не тільки дослідити сучасні словотворчі процеси, але й зрозуміти механізми, які впливають на їхню появу та закріплення у мовній системі. Це дослідження є важливим внеском у вивчення мовного аспекту конфліктології та соціолінгвістики, розкриваючи нові грані взаємодії мови з соціокультурним середовищем та сприяючи розвитку теорії мовної політики.

Метою дослідження є всебічне вивчення специфіки словотворчих процесів в українській мові під впливом соціальних та політичних обставин, зокрема в умовах російської агресії 2014–2024 рр., та визначення їх ролі у формуванні сучасної української мовної ідентичності й соціокультурних цінностей. Для досягнення поставленої мети в роботі вирішуються такі завдання:

- Проаналізувати поняття словотворчості, її функції та значення у формуванні мовної системи.
- Визначити основні типи словотворчих процесів, які характерні для сучасної української мови.
- Дослідити роль неологізмів та запозичень у збагаченні українського лексикону та формуванні національного дискурсу.
- Описати вплив воєнних та соціально-політичних факторів на процеси творення нової лексики, зокрема військових та політичних термінів.
- Виявити стилістичні й семантичні особливості нових термінів та фраз, що виникли внаслідок російської агресії.
- Оцінити лінгвістичні та соціокультурні наслідки нових словотворчих процесів для української мовної ідентичності та державної ідеології.

Об'єктом дослідження є словотворчі процеси в українській мові в умовах соціальних і політичних трансформацій 2014–2024 років.

Предметом дослідження виступають специфічні лексичні одиниці (неологізми, запозичення, кальки), їхнє семантичне та стилістичне забарвлення,

а також їхній вплив на мовну систему, соціокультурні цінності та мовну ідентичність українців.

Для досягнення поставленої мети використовувалися наступні **методи**: лінгвістичний аналіз для вивчення семантичних та стилістичних характеристик нової лексики; метод соціолінгвістичного аналізу для оцінки впливу соціокультурних факторів на словотворчі процеси; метод критичного дискурс-аналізу, що дозволив виявити ідеологічні та мовні стратегії у формуванні нових слів; порівняльний метод для аналізу особливостей запозичень та їх адаптації.

Матеріалом для дослідження слугували сучасні публікації у ЗМІ, тексти інтернет-комунікацій, політичні виступи, офіційні документи, а також лексичний корпус української мови, що містить нові слова і терміни, які з'явилися у період 2014–2024 років.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні ролі нових словотворчих процесів в умовах війни та виявленні їхнього впливу на формування української мовної ідентичності. Зокрема, вперше здійснено комплексний аналіз мовних інновацій, що виникли під впливом соціально-політичних чинників в Україні, а також оцінено їхні семантичні та стилістичні особливості у контексті мовної політики.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані у викладанні української мови та лінгвістики, зокрема в курсах, присвячених соціолінгвістиці та теорії словотворення. Крім того, дослідження може стати підґрунтям для подальшого вивчення мовних процесів у конфліктних та постконфліктних суспільствах, а також для розвитку стратегії мовної політики.

Апробація. Основні теоретичні положення обговорені на щорічній звітній науковій конференції викладачів, співробітників, докторантів, аспірантів та студентів Рівненського державного гуманітарного університету (Рівне, 16.05.2024), IV Міжнародній науково-практичній студентсько-учнівській конференції (Житомир, 18.04.2024). За матеріалами дослідження опубліковано статтю (Нивчик З. Лексикографічний опис неологізмів доби російської агресії.

Лінгвістичні студії молодих дослідників: зб. наук. пр. Рівне : РДГУ, 2023. Вип. 13. С. 186-203.).

Структура роботи. Робота складається з трьох основних розділів. Перший розділ присвячений теоретичним засадам словотворчості, визначенню її функцій та значення у мовній системі. Другий розділ зосереджений на аналізі словотворчих процесів в українській мові під час російської агресії. Третій розділ висвітлює лінгвістичні та соціокультурні наслідки нових словотворчих процесів, що впливають на мовну ідентичність та ідеологічний дискурс в Україні. В роботі присутній вступ, висновки та список використаної літератури, що налічує 86 найменувань. Повний обсяг роботи становить 95 сторінок, основна інформація розміщена на 86 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СЛОВОТВОРЧОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Поняття словотворчості в лінгвістиці: визначення, функції, роль у мовній системі

Словотворчість є ключовим елементом мовної системи, яка відображає здатність мови до динамічного розвитку та адаптації до нових соціокультурних умов. Це процес створення нових слів (лексичних одиниць) за допомогою певних мовних засобів, спрямованих на розширення та оновлення словникового складу. Словотворчість охоплює як традиційні механізми утворення нових слів, так і інноваційні форми, які з'являються під впливом різних зовнішніх чинників, таких як соціальні, політичні чи культурні зміни.

У лінгвістиці поняття «словотворчість» стосується процесів формування нових слів у межах певної мовної системи. За визначенням, словотворчість – це сукупність морфологічних, синтаксичних, фонетичних та інших засобів, які мова використовує для утворення нових слів і розширення лексичного фонду.

У дослідженнях І. І. Ковалика система словотворення мови представлена як комплекс дериватем, який співвідноситься з іншими рівнями мовної структури, кожен з яких є самостійною системою однорідних мовних елементів. Зокрема, він проводив аналогії з фонемним рівнем, що складається з фонем, морфемним – з морфем, а лексичний – із лексем, наголошуючи на важливості системності кожного рівня у загальній макросистемі мови. Таким чином, у межах загальної мовної системи кожний з цих рівнів виявляє індивідуальні особливості, які визначають їхню функціональну специфіку та роль. Дериватемну систему словотвору науковець розглядав як таку, що складається із своєрідних, внутрішньо пов'язаних елементів. До цих елементів належать різні типи словотворення та способи утворення слів, а також словотвірні класи, категорії, розряди і типи, які формують мовний рівень у межах системи словотвору [33, с. 240].

Згідно з визначенням Ковалика, дериватема є основною субстанціональною одиницею словотворчого рівня, що характеризується як своєю словотвірною формою, так і семантичним словотвірним значенням. У контексті словотвірної форми науковець вказував на важливість поєднання твірної основи або декількох основ із певними дериваторами, якими можуть бути різні види афіксів. У свою чергу, деривативне (або словотвірне) значення ґрунтується на словотвірному відношенні між твірною основою та похідним словом (дериватом), що надає змогу чітко визначити цей рівень у межах загальної мовної системи. Важливим індикатором словотвірного значення, за І. Ковалика, є наявність дериватора у поєднанні з повною твірною основою, що забезпечує точність і послідовність процесу словотворення [34, с. 28–32].

Для забезпечення точності наукової термінології та уникнення омонімії термінів І. І. Ковалик запропонував чітке розрізнення між поняттями «словотвір», «словотворення» та «дериватологія». Зокрема, «словотвір» визначається як система словотворення, що відображає комплексну структуру цього процесу, тоді як «словотворення» означає саме процес утворення нових слів, а «дериватологія» трактується як дисципліна, що вивчає явища та закономірності словотвору. У запропонованій концепції автор також розмежовує використання прикметників «словотвірний» та «словотворчий». Перший термін стосується одиниць системи словотвору, таких як словотвірні типи, моделі, категорії та значення, тобто визначає системні характеристики процесу словотвору. Натомість, «словотворчий» застосовується щодо явищ самого процесу словотворення, охоплюючи такі його складники, як корінь, твірну основу, афікси та інші дериваційні елементи, які беруть безпосередню участь у словотворчих актах [33, с. 239]. Ці процеси ґрунтуються на певних закономірностях і правилах, що дозволяє мовній системі залишатися упорядкованою і зрозумілою для її носіїв.

Класичне розуміння словотворчості зосереджене на морфологічних механізмах утворення нових слів, таких як афіксація (додавання префіксів або суфіксів), конверсія (перехід одного слова з однієї частини мови до іншої без

зміни форми), а також складання слів (композиції). Однак сучасні дослідження включають у це поняття і інші явища, такі як запозичення слів з інших мов, скорочення, словоскладання та інноваційні процеси, які виникають під впливом глобалізації та технологічного прогресу.

Словотворчість виконує кілька важливих функцій у мовній системі, кожна з яких відіграє ключову роль у забезпеченні її життєздатності та еволюції. Основними функціями словотворчості є [31]:

1. Номінативна функція – забезпечення можливості називати нові предмети, явища, процеси або властивості, які з'являються у суспільстві. У цьому контексті словотворчість стає необхідним механізмом для опису нових реалій. Наприклад, у часи технологічного прогресу або суспільних змін виникають нові поняття, для яких потрібні відповідні лексичні одиниці (наприклад, «*смартфон*», «*блог*», «*геймер*»).

2. Експресивна функція – дозволяє створювати емоційно забарвлені слова або слова з додатковими конотаціями, що допомагає виражати ставлення мовця до об'єкта або явища. Такі слова можуть бути створені за допомогою суфіксів зі зменшено-пестливими або зневажливими значеннями (напр. «*хлопча*», «*зрадник*», «*маніпулятор*»), які додають нові значення до основи.

3. Функція систематизації – забезпечує упорядкованість і структурованість лексичного складу мови. Завдяки словотворчості нові слова формуються за певними законами, що дозволяє зберігати лексичну систему мови прозорою і передбачуваною. Мовці, використовуючи наявні словотворчі моделі, можуть самостійно створювати нові слова, що дозволяє їм ефективніше адаптувати мову до нових умов. Наприклад, слово «недооцінити». До кореня «оцін-» додається префікс «до-», який вказує на доведення дії до певного стану (оцінити повністю). Далі, додається префікс «не-», який заперечує попередню дію, утворюючи протилежне значення. Слово «недооцінити» є яскравим прикладом того, як за допомогою префіксів можна створювати нові слова зі складними значеннями. Завдяки чіткій системі словотворення, можна легко зрозуміти, що це слово означає протилежне до «оцінити по заслугах».

4. Комунікативна функція – сприяє розширенню можливостей мовної системи у забезпеченні комунікації між носіями мови. Створення нових слів полегшує процес обміну інформацією, коли йдеться про нові явища або події, що не мали відповідного найменування. Наприклад, терміни, пов'язані з пандемією COVID-19, як-от «локдаун», «вакцинація», «дистанційка», виникли для полегшення комунікації у нових умовах.

5. Функція мовного оновлення та збереження її життєздатності – забезпечує здатність мови до розвитку та адаптації до нових реалій. Це дозволяє мові залишатися актуальною, адекватно відображати нові соціокультурні і технологічні зміни, а також підтримувати свій лексичний фонд на належному рівні для задоволення потреб комунікації.

Як бачимо, словотворчість виконує важливу роль у функціонуванні та розвитку мовної системи. Вона забезпечує гнучкість мови, дозволяючи їй адаптуватися до нових умов і потреб комунікації, зберігаючи при цьому свою структурованість і системність. Словотворчість є головним механізмом, який дозволяє мові розвиватися та збагачувати свій словниковий запас. Без активної словотворчої діяльності мова могла б поступово втрачати свою актуальність і здатність передавати нові значення. Наприклад, у сучасній українській мові нові слова, пов'язані з військовими та політичними подіями, швидко з'являються і входять у широкий вжиток завдяки активній словотворчості.

У відповідь на соціальні, культурні та політичні зміни словотворчість дозволяє мові швидко і точно реагувати на ці зміни. В умовах глобалізації, цифровізації та прискорення комунікативних процесів, словотворчість забезпечує мовну відповідність новим вимогам часу, утворюючи нові терміни для позначення явищ, технологій і практик, які постійно виникають. Словотворчі процеси регулюються чіткими законами, що забезпечує систематичний розвиток мови. Нові слова створюються за певними морфологічними і семантичними правилами, що дозволяє зберігати внутрішню когерентність мовної системи. Завдяки цьому мовці можуть самостійно утворювати нові слова, використовуючи відомі моделі, і таким чином збагачувати мову в рамках

існуючої структури. Словотворчість також відображає національну культуру, ментальність і систему цінностей народу. Через створення нових слів мова реагує на специфічні соціальні й культурні виклики, виявляючи унікальні риси мовної спільноти. Наприклад, нові українські слова, що виникли під час російської агресії («кіборг», «деокупація»), є не лише термінами для позначення нових реалій, а й частиною національної мовної ідентичності.

У підсумку, словотворчість є основоположним механізмом розвитку й функціонування мови, який забезпечує її гнучкість, системність і здатність відображати нові соціальні й культурні реалії. Це явище сприяє адаптації мовної системи до нових комунікативних умов і збагаченню лексичного складу, водночас підтримуючи структурованість і когерентність мови.

1.2. Типи словотворчих процесів у сучасній українській мові.

Словотворчість у сучасній українській мові є динамічним і багатограним процесом, що відображає постійні зміни в суспільстві та культурі. Вона є невід'ємною частиною мовної системи, оскільки забезпечує її поповнення новими лексичними одиницями, необхідними для номінації нових понять, явищ та предметів. Словотворчі процеси є результатом взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, таких як розвиток науки і техніки, соціальні зміни, культурні контакти тощо.

Дослідження словотворчих процесів є важливим завданням лінгвістики, оскільки дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування мови, простежити її еволюцію та виявити закономірності розвитку лексичної системи. Крім того, аналіз словотворчих процесів має практичне значення для лексикографії, перекладу, а також для створення штучного інтелекту, здатного опрацьовувати природну мову. У сучасній українській мові можна виділити кілька основних типів словотворчих процесів, кожен з яких має свої особливості та функції. Розглянемо детальніше найпоширеніші з них:

Афіксація є одним з найпоширеніших і традиційних способів словотворення, що полягає в додаванні до основи слова афіксів – префіксів, суфіксів, інтерфіксів або постфіксів [74, с. 10]: У сучасній українській мові цей процес забезпечує утворення нових слів шляхом модифікації вихідної основи, що дозволяє відображати нові значення, емоційні конотації або функціональні характеристики.

1. Префіксація – додавання префіксів до основи слова для зміни його значення або функції. Префікс являє собою незмінний елемент у структурі слова, який додається перед коренем, зберігаючи свою форму та функцію, і надає слову додаткового значення або відтінку. Префіксальні неологізми утворюються у відповідь на розвиток та еволюцію різних сфер життя, включаючи науку, техніку, культуру та суспільні процеси, що зумовлює необхідність у нових позначеннях для понять, об'єктів, дій і ідей, які виникають у сучасному суспільстві. За допомогою префіксів відбувається зміщення семантичного акценту, що дозволяє ефективно передавати новий сенс, зберігаючи при цьому впізнавану основу слова. Прикладом неологізмів, утворених за допомогою префіксів, є термін «мікропластика». Цей неологізм складається з префікса «мікро-», що вказує на щось надзвичайно мале чи дрібне, та кореня «пластика», який є похідним від «пластмаса». Така структура позначає дрібні частинки пластмаси, що знаходяться в навколишньому середовищі, і відображає актуальну проблему сучасної екології. [11, с. 18]. У сучасній українській мові префіксальні неологізми не лише розширюють лексичний запас, але й виконують комунікативну та семантичну функції, оскільки вони надають мові інструменти для вираження понять, що відображають нові реалії соціокультурного простору.

2. Суфіксація – додавання суфіксів до основи слова, що часто змінює його частиномовну належність. Суфікси виконують важливу роль у формуванні нових іменників, прикметників, дієслів та інших частин мови. Суфіксація є одним із найбільш продуктивних способів словотворення в українській мові, що дозволяє утворювати нові слова з наданням їм необхідних значень, форм і стилістичних відтінків. Основні словотворчі суфікси, що активно

використовуються в процесі утворення неологізмів, включають такі: *-ик, -ач, -ець, -уг/-юг-, -к-, -ість, -щин-, -нн(я), -ств-/цтв-*, а також інші подібні форманти. Використання суфіксації сприяє поповненню мови новими словами, які відображають зміни в соціокультурному, політичному та науково-технічному середовищі. Прикладами таких новоутворень є терміни, що відображають реалії сучасного життя, такі як *«піарник»* (фахівець з піару), *«атовець»* (ветеран війни на сході України) [11, с. 16]. Окремим напрямом у розвитку суфіксації в українській мові є фемінізація, яка стає дедалі актуальнішою під впливом гендерної рівності та потреби позначення жінок у різних професійних і соціальних ролях. Завдяки цьому напрямку в українській мові розвивається новий пласт словотворення, спрямований на утворення фемінативів, які позначають жіночі професії, ролі та соціальні статуси. Ключовими суфіксами, що формують такі лексеми, є *-иц(я), -ин(я), -к(а)-, -н(я)*, завдяки яким утворюються слова, що точно та стилістично відповідно передають фемінні ідентифікації професій та видів діяльності. Наприклад, такі слова, як *«авторка»* (жінка-автор), *«адвокатеса»* (жінка-адвокат), *«філологиня»* (жінка-філолог) тощо [50]. Суфіксальний спосіб словотворення таким чином забезпечує українську мову засобами для гнучкого реагування на суспільні зміни та запити, формуючи нові лексичні одиниці, що відповідають вимогам сучасного мовного середовища та відображають суспільні, культурні й професійні тенденції.

3. Постфіксація – це процес додавання постфіксів до основи слова після неї. Найпоширенішим постфіксом в українській мові є *-ся*, який надає дієслову значення пасивності, зворотності або рефлексивності. Наприклад: *«митися»*, *«ображатися»*. Крім того, постфікси можуть вказувати на невизначеність суб'єкта дії, на повторюваність дії або на інтенсивність дії.

4. Інтерфіксація – менш поширений тип афіксації, при якому між основами додаються інтерфікси для утворення нових складних слів. В українській мові інтерфікси часто використовуються для поєднання двох основ в одне слово. Наприклад, в слові *«чорнозем»* інтерфікс *-о-* поєднує основи *«чорний»* і *«земля»*. Інші приклади: *«блакитноокий»* (блакитний + око), *«довгоголосий»* (довгий +

волосся). Інтерфікси можуть також виконувати граматичні функції, наприклад, вказувати на відмінок або число.

Афіксація є гнучким механізмом, який дозволяє створювати нові лексичні одиниці за допомогою невеликих, але ефективних змін у словах. Цей процес допомагає мові постійно оновлюватися, адаптуючи свою лексику до нових умов і запитів суспільства.

Конверсія, або перехід однієї частини мови в іншу без зміни форми слова, є ще одним важливим типом словотвору [60]. Вона полягає в тому, що слово змінює свою синтаксичну функцію, залишаючись морфологічно незмінним. Це явище активно використовується у сучасній українській мові, особливо у розмовній та публіцистичній мовах.

Наприклад, багато дієслів можуть бути утворені шляхом переходу іменників до дієслівних функцій: «лист» – «листувати», «кермо» – «кермувати». Конверсія також характерна для утворення іменників від прикметників або дієслів: «запалювати» – «запалювання», «зручний» – «зручність». Цей тип словотворення є важливим для розвитку словникового складу, оскільки дозволяє ефективно створювати нові слова без значних морфологічних змін.

Композити – це слова, утворені шляхом об'єднання двох або більше коренів, що набувають нового, синтезованого значення. Неологізми ж – це новоутворені слова, які ще не набули широкого вжитку в мові. Таким чином, композити-неологізми – це особливий вид слів, що поєднують в собі ознаки обох категорій: вони є як новими утвореннями, так і складними словами, утвореними з кількох основ [58]. Цікаво, що такі слова часто виникають на стику різних галузей знань, відображаючи нові реалії сучасного світу. Наприклад, слово «кібербулінг» поєднує поняття «булінг» і «кіберпростір», відбиваючи нову форму агресії в Інтернеті. Такі новоутворення не лише збагачують мову, але й свідчать про динаміку суспільства та постійний процес пізнання навколишнього світу.

Абревіація є процесом скорочення довгих словосполучень або слів шляхом утворення нових слів із початкових літер або частин слів. Абревіатура вважається «особливою короткою формою мовних знаків, що виникає внаслідок принципу мовної економії, коли повні форми (слова чи словосполучення) скорочуються» [76, с. 103–104].

Одним з основних аспектів дослідження абревіації є її взаємозв'язок з процесами номінації у словотворі. Деякі мовознавці, зокрема А. Нелюба, ставлять під сумнів типовість абревіації як способу номінації у словотворенні [42]. Він аргументує це тим, що абревіатури спочатку не мають достатньої мотивації на рівні словотворення і не функціонують як повноцінні семантичні одиниці одразу після свого виникнення. Однак, з розвитком мови, окремі абревіатури можуть проходити процес лексикалізації, тобто поступово набувати характеристик звичайного слова і виконувати його функції. Це свідчить, що абревіатури, які спочатку виступають лише як скорочення складних виразів, можуть з часом закріплюватися у мові, стаючи самостійними одиницями, що діють на рівні зі звичними лексемами.

З лінгвістичної точки зору абревіація розглядається як механізм економії мовних ресурсів, що дозволяє передавати інформацію в компактнішій формі без значної втрати семантичної насиченості. Процес створення абревіатур проходить через кілька стадій: спершу здійснюється скорочення елементів складного словосполучення, потім залишені компоненти поєднуються в одну цілісну структуру. Як зазначає Р. Альмела Перес, основоположним принципом формування абревіатур є перетворення багатокомпонентної синтагматичної конструкції на одне компактне слово, що виконує роль лексичної одиниці. Це скорочення досягається через графічне та фонетичне зменшення розгорнутих синтаксичних конструкцій, що сприяє зручнішому застосуванню цих скорочень у комунікації. Таким чином, синтаксичні словосполучення можуть бути скорочені впорядкованим або довільним способом, після чого об'єднані сегменти формують нову лексичну структуру, що сприяє підвищенню ефективності спілкування [75, с. 212-213].

Приклади аббревіації: «ВРУ» (*Верховна Рада України*), «ЗСУ» (*Збройні сили України*), «НБУ» (*Національний банк України*), «ЄС» (*Європейський Союз*). Аббревіація дозволяє значно спростити комунікацію, особливо у тих сферах, де використовуються складні багатослівні терміни, і є важливим інструментом економії мовних засобів.

Запозичення – це процес включення до словникового складу української мови слів з інших мов. Запозичення є одним із найстаріших і найпотужніших джерел збагачення лексики української мови, а у сучасних умовах цей процес набирає нових обертів, особливо через глобалізаційні процеси та інтенсивну міжнародну співпрацю. Запозичені слова можуть адаптуватися до української мови як фонетично, так і морфологічно.

Приклади запозичень: «блог», «маркетинг», «флешмоб», «стартап». Особливо активно запозичення відбувається з англійської мови, яка у сучасних умовах є мовою глобальної комунікації.

Окрім традиційних типів словотвору, сучасна українська мова використовує і нові, інноваційні процеси. Це явища, які виникають під впливом соціальних змін, медіа та технологій, зокрема в інтернет-просторі. Нові форми словотворення включають такі явища, як:

Словоскорочення – це процес утворення нових лексем через скорочення або об'єднання складових частин слів, що створює компактні, зручні для вживання мовні одиниці. Зазвичай таке скорочення відбувається шляхом усунення окремих частин слова, залишаючи тільки найсуттєвіші його елементи, що сприяє економії мовних ресурсів та збільшенню ефективності спілкування. Наприклад, слово «ковід», яке широко увійшло до українського словника, є скороченням від фрази «коронавірус», що вказує на структурну форму та біологічну природу збудника захворювання. Його компактніша форма, «ковід», дозволяє передавати те ж значення, що має практичне значення для економії простору у текстах на кшталт газетних заголовків, онлайн-коментарів або швидких повідомлень. Таким чином, процес словоскорочення не лише зберігає інформативність слова, але й робить його більш пристосованим до швидкого,

масового обміну інформацією, що є особливо важливим у сучасному цифровому середовищі. Це також підтверджує здатність мови до адаптації, коли нові суспільні виклики вимагають швидкого та зрозумілого способу передачі значень.

Гібридизація – процес поєднання мовних елементів або словотворчих моделей кількох мов у створенні нових слів, що зазвичай відбувається внаслідок запозичення й адаптації іншомовних слів [11, с. 19]. Наприклад, слово «лайкнути» є прикладом англо-української гібридної лексеми, яке відображає поширення англіцизмів у сучасній українській мові. У цьому випадку, англійське «like» було перетворено на відповідне дієслово за допомогою українського афікса «-нути», створивши нову дієслівну форму, яка одночасно відповідає за змістом українській мові та має ознаки англійського походження. Використання гібридних слів, з одного боку, економить мовні ресурси, збагачує виразні можливості мови, адаптуючи її до нових реалій та культурних впливів. З іншого боку, поширення таких слів може викликати неоднозначність і ускладнювати комунікацію через потенційну неясність або незвичність, особливо серед носіїв мови, що не звикли до подібних запозичень. Використання гібридних лексем інколи розглядають як загрозу чистоті мови, однак у сучасних умовах глобалізації такі процеси стають невід’ємною частиною розвитку мовної системи.

Здійснений аналіз основних типів словотворення в українській мові виявив ключові аспекти адаптації мовної системи до нових суспільно-культурних реалій. Таким чином, кожен з типів словотворення виконує специфічні функції, які є незамінними у розвитку української мовної системи, забезпечуючи її гнучкість та адаптивність в умовах змінного соціально-культурного контексту.

1.3. Роль неологізмів та запозичень у формуванні сучасного українського словникового складу

Неологізми та запозичення відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні сучасного українського словникового складу. Вони є результатом соціально-культурних, політичних та технологічних змін, що відбуваються у суспільстві, і сприяють постійному оновленню мови, збагачуючи її новими лексемами та значеннями. Ці процеси відображають адаптивні можливості української мови до нових умов комунікації та глобальних впливів, а також відповідають на потреби сучасного суспільства у вираженні нових понять і явищ.

Неологізми, тобто нові лексичні одиниці або нові значення вже наявних слів, виконують роль відображення соціальних, науково-технічних та культурних змін у мові. Вони виникають, поширюються протягом певного періоду часу й сприймаються мовцями як нові, оскільки не зафіксовані жодним словником і стають частиною загальноновживаної лексики, поступово набуваючи статусу мовної норми [12, с. 40]. В сучасному українському мовленні такі одиниці задовольняють актуальні комунікативні потреби суспільства, що виникають через швидкі зміни в соціокультурній та технологічній сферах.

Енциклопедія «Українська мова» надає визначення неологізмів, запропоноване О. О. Тараненком: «неологізм – це слово, а також його окреме значення або вислів, які з'явилися в мові на даному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальнономовні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські неологізми)» [67]. Таким чином, неологізми в українській мові можуть існувати як у загальному, так і в індивідуально-авторському вжитку, виконуючи різні функції залежно від комунікативної ситуації.

Важливо відзначити, що визначення сутності неологізмів поєднує два аспекти: об'єктивний та суб'єктивний. Об'єктивний аспект зумовлений часом появи нового слова та його зв'язком з певними часовими межами, що допомагає чітко окреслити період, коли мовна одиниця стає актуальною. Суб'єктивний аспект, у свою чергу, виражається через психологічне відчуття новизни у мовному сприйнятті носіїв, тобто слово стає «новим» у свідомості тих, хто його

використовує [37, с. 39]. На цю багатогранність увагу звертає і Б. Кемада, зазначаючи: «Мова, яка не знає жодної форми неології, вже була б мертвою мовою; історія всіх наших мов – це, врешті, лише історія їх неології» [82, с. 175]. Це свідчить, що неологізми постійно оновлюють мову, дозволяючи їй відповідати на зміни в соціокультурному середовищі.

Г. Вокальчук також надає особливого значення неологізмам як засобу позначення нових реалій. Вона стверджує, що неологізми є словами або мовними зворотами, які створюються для опису нових предметів, явищ або концептів, що раніше не мали лексичного відображення [8, с. 24]. На думку Ю. А. Зацного, це визначення не є вичерпним, адже неологізми мають здатність охоплювати не тільки нові поняття, але й різноманітні інноваційні підходи до їхнього творення, включаючи перетворення вже відомих слів у нові значення [25, с. 5].

Стабільна активність у процесах словотворення є фундаментальною для підтримання типологічних особливостей національної мовної системи, оскільки вона відображає один із провідних типів мовної номінації. Як зазначають дослідники, активність словотворчих ресурсів української мови у сучасних умовах проявляється через творення нових основ і формантів, розмаїття способів словотворення та розширення типів і моделей словотвору. Цей процес надає життєздатності словотворчим елементам, забезпечуючи їхню сталість у сучасному мовному середовищі, що, зрештою, сприяє формуванню та актуалізації українськомовної картини світу [29, с. 97–98].

Системність нових похідних одиниць лексики стає очевидною, коли вони формуються за допомогою стабільних словотвірних моделей, що підтверджує закономірність їх утворення навіть у випадках okazіональних або одиничних лексем. Це свідчить про продуктивність певних типів словотворення, яка проявляється через поширеність цих моделей у сучасному українському словотворі. Наприклад, у творенні неологізмів активно використовуються такі суфікси, як «-ств» або «-изм», що допомагають формувати нові номінації на основі вже відомих понять, зокрема для вираження соціальних або ідеологічних явищ (наприклад, «інтернетизм» або «екоактивізм»).

Нові одиниці лексики класифікуються на три основні групи за критерієм їх новизни [31]:

1) Новотвори – це нові похідні одиниці, утворені на основі неологічних лексем, а також okazіоналізмів, що формуються без порушення загальних норм словотвору. Вони можуть включати інноваційні терміни на основі іноземних запозичень чи нових семантичних відтінків (наприклад, «гаджетизація» або «медитація» як адаптовані нові значення в мові).

2) Активізовані (повернені) – це слова, що вживалися раніше, проте були виключені з українських словників або лексикографічних ресурсів радянського періоду (1934–1991 рр.) з політичних причин. У період незалежності ці слова повернулися до вжитку, відновлюючи мовні традиції.

3) Стилiстичні новотвори – мовні одиниці, що позначали вже відомі поняття, проте існували переважно в розмовному мовленні, не набувши поширення в офіційних друкованих текстах. Вони відображають культурні та регіональні особливості і стають більш прийнятними завдяки зростанню національної самосвідомості в умовах незалежності України.

На думку дослідників, існує кілька причин для появи неологізмів. Серед основних чинників виділяють потребу в називанні нових предметів, явищ, понять, якостей, властивостей та дій, що з'являються в суспільстві; заміну певних реалій новими словами; необхідність створення образних, експресивних характеристик явищ і предметів, які виникають у мовленні внаслідок культурних, наукових і соціальних процесів [48, с. 143].

Етап виникнення неологізму пов'язаний із появою в суспільстві нових понять, предметів чи явищ, які потребують номінації. Це може відбуватися як через внутрішні процеси мовотворення, так і через запозичення з інших мов, зумовлене впливом глобалізації, культурного обміну та науково-технічного прогресу. На цьому етапі нове слово чи вираз здебільшого перебуває у вузькому вжитку, часто в науково-технічному середовищі або спеціалізованій лексиці певних соціальних груп. Після етапу виникнення неологізм починає входити у широкий вжиток, тобто проходить етап узуалізації, коли він стає зрозумілим та

загальновживаним серед більшості мовців. У цьому процесі неологізм часто потрапляє до медіа, рекламних текстів та соціальних мереж, де активно взаємодіє з іншими мовними одиницями. Узуалізація є важливим етапом для адаптації слова до мовної системи та її сприйняття носіями мови як необхідного і зручного засобу комунікації.

Наступним етапом є акцептуалізація, тобто прийняття неологізму як мовної норми, коли слово визнається загальноприйнятим і починає відображатися у словниках та довідниках. На цьому етапі слово проходить певну стандартизацію, що включає визначення його значення, стилістичних та граматичних характеристик. Акцептуалізація сприяє закріпленню нових одиниць у мовній системі, що свідчить про успішну адаптацію слова до мовних і соціальних норм. Заключним етапом є інтеграція, коли неологізм остаточно закріплюється в мовній системі та входить до активного словникового запасу. На цьому етапі нове слово стає повноцінною мовною одиницею, яка вживається у різних стилях мовлення та контекстах. Інтеграція включає також і здатність неологізму породжувати нові похідні форми, що ще більше сприяє його закріпленню в мові та культурі [12, с. 40].

Вчені класифікують неологізми за декількома типами. Існує класифікація за видом мовної одиниці. Ця класифікація має такі типи неологізмів [12, с. 40-41]:

- Неолексеми – нові слова, які виникли в мові завдяки запозиченням з інших мов, зазвичай для позначення нових понять, явищ або технологій. Вони можуть бути адаптованими для зручності у використанні носіями мови або зберігати свою первісну форму.

- Неофраземи – стійкі сполучення слів, які мають нову ідіоматичну семантику і часто відображають нові соціокультурні реалії або явища. Прикладом таких виразів можуть бути *«віртуальна реальність»* чи *«гендерна рівність»*. Неофраземи зазвичай входять до мови як терміни, а згодом можуть стати загальновживаними фразами.

- Неосемеми – нові лексико-семантичні значення вже існуючих слів, які набувають нового значення у відповідь на сучасні зміни в суспільстві. Наприклад, слово «хмара» в значенні «хмарне зберігання даних». Неосемеми розширюють значення слова, але можуть з часом замінити оригінальне значення в залежності від частоти використання у новому значенні.

За ступенем новизни мовної одиниці розрізняють абсолютні та відносні неологізми [12, с. 40-41]. Абсолютні неологізми, тобто повністю нові слова, які не мали жодного аналога в мові і виникли для позначення реалій, які раніше були відсутні. Такі слова часто з'являються внаслідок технологічного розвитку або наукових відкриттів, наприклад, «вебінар». Абсолютні неологізми на початковому етапі можуть бути не одразу зрозумілими для мовців, але згодом інтегруються у мовлення. Відносні неологізми – слова, які існували в мові, але набули нового значення, частіше образного чи переносного. Наприклад, слово «мережа» із додатковим значенням «соціальна мережа». Відносні неологізми можуть співіснувати з оригінальним значенням слова, збагачуючи семантичний спектр мовної одиниці та збільшуючи її функціональність у сучасній мові.

За способом утворення існують лексичні неологізми та семантичні неологізми. Лексичні неологізми – це нові слова, утворені на основі вже існуючих лексичних одиниць або запозичень з інших мов. Часто лексичні неологізми відображають сучасні тенденції або потребу в економії мовних засобів, наприклад, шляхом скорочення чи створення аббревіатур, як-от «*NFT*» або «*зумінг*». Вони швидко адаптуються і можуть набувати нових похідних форм. Семантичні неологізми – це слова, які існували в мові, але отримали нове значення через актуальні зміни в суспільстві або під впливом нових сфер вжитку.

Функції неологізмів у сучасній українській мові можна розглядати з кількох перспектив [12]:

1. Номінативна функція – головна функція неологізмів полягає в називанні нових реалій, предметів, явищ чи процесів, які з'являються внаслідок розвитку науки, технологій, культури або соціальних змін.

2. Експресивна функція – неологізми можуть бути використані для надання висловам нових смислових і стилістичних відтінків, особливо в публіцистиці, політичній риторичі або інтернет-комунікації. Наприклад, неологізми типу «*тролінг*» або «*хейтерство*» відображають сучасні форми людської взаємодії в цифровому середовищі.

3. Диференційна функція неологізмів полягає у вираженні та підкресленні унікальності певної групи мовців, що виділяє їх з-поміж інших соціальних, професійних або національних груп. Вона створює специфічний лексичний простір, що сприяє диференціації комунікативної спільноти. У такому контексті неологізми виступають не просто засобом передачі інформації, а інструментом ідентифікації, який дає можливість мовцям «позначити» себе як належних до певної групи чи до новітнього культурного або політичного дискурсу. Особливо яскраво ця функція проявляється у професійних та вузькоспеціалізованих середовищах, де неологізми закріплюються як терміни, що відображають специфіку діяльності, наприклад, у сфері ІТ, медицини, або ж воєнно-політичної сфери в умовах війни в Україні.

4. Функція дотримання «лінгво-моди» відображає прагнення мовців до відповідності актуальним мовним тенденціям, що поширюються у суспільстві. У цьому контексті неологізми виступають як елемент сучасного мовлення, який підкреслює обізнаність мовця із новітніми соціальними і культурними процесами та демонструє його причетність до сучасних комунікативних практик. «Лінгво-мода» є динамічним явищем, яке змінюється разом із суспільними уподобаннями та подіями, а її наслідування є формою адаптації мовців до вимог сучасного мовного середовища.

Запозичення – це процес включення до мовного складу слів або виразів з інших мов. Цей процес є природною частиною розвитку будь-якої мови, оскільки мови постійно взаємодіють у різних сферах – політичній, культурній, економічній. Сучасна українська мова, особливо в період активної глобалізації та міжнародної співпраці, перебуває під значним впливом запозичень, зокрема з англійської мови.

Джерела запозичень у сучасній українській мові:

1. Англійська мова — найбільша частка запозичень у сучасній українській мові походить з англійської. Це зумовлено домінуючою роллю англійської як міжнародної мови, особливо у сферах технологій, бізнесу та інтернет-комунікації. Приклади: «*стартан*», «*хайп*», «*мережевий маркетинг*».

2. Інші європейські мови — зокрема, запозичення з французької, німецької, італійської. Наприклад, «*бістро*» (французька), «*ландшафт*» (німецька), «*піца*» (італійська).

3. Мови сусідніх країн — історично українська мова зазнавала впливу російської, польської та інших мов сусідніх народів. З цих мов також надходять нові запозичення, хоча їхня частка нині значно менша порівняно з англійською.

Запозичення можуть адаптуватися на різних рівнях: фонетичному, морфологічному та граматичному. Зазвичай, на першому етапі запозичені слова зберігають свої вихідні форми, але з часом вони починають адаптуватися до правил української мови отримують відповідні відмінкові закінчення або інші морфологічні зміни. Наприклад, слово «спорт» (з англійської) зазнало всіх типів адаптації: фонетичної (вимова), морфологічної (відмінювання, утворення множини) та граматичної (уживання в різних граматичних контекстах).

Запозичені слова часто набувають певної стилістичної специфіки в новій мові. Наприклад, деякі слова, як-от «*менеджмент*», можуть бути стилістично нейтральними, тоді як інші, наприклад «*хайп*», мають розмовний або публіцистичний характер.

Неологізми та запозичення відіграють значну роль у формуванні української мови не тільки на рівні лексики, але й впливають на граматичну та стилістичну систему мови. Запозичені терміни сприяють оновленню й збагаченню термінологічних систем у різних галузях науки та техніки, де вітчизняні терміни можуть бути недостатньо розвинені. Це особливо актуально для сфер інформаційних технологій, бізнесу, медицини, де міжнародна термінологія є домінуючою.

З іншого боку, неологізми відображають процеси інтеграції української мови в глобальний контекст, зокрема через розвиток масової культури та медіа. У сучасному суспільстві інтернет-комунікація є важливим джерелом поширення неологізмів і запозичень. Слова, що з'являються у блогах, соціальних мережах та ЗМІ, швидко входять до загального вжитку та впливають на мовну культуру, формуючи нові тенденції у мовленні. Таким чином, словотворчість є фундаментальною складовою розвитку української мови, що забезпечує її живучість, адаптивність та багатство виражальних засобів.

Висновок до Розділу 1

Словотворчість у сучасній лінгвістиці розглядається не лише як процес утворення нових слів, але й як ключовий механізм, що сприяє структурній та функціональній організації мовної системи. Словотвір забезпечує семантичне розширення, створення нових номінативних одиниць і зміцнення національної ідентичності мовців, адже саме він допомагає адаптувати мову до динамічних змін суспільного й культурного середовища.

У межах розгляду типів словотворення у сучасній українській мові було визначено різноманітні механізми створення нових лексем, серед яких найпоширенішими є суфіксація, префіксація, аббревіація, гібридизація тощо. Важливість цих процесів полягає не тільки у формуванні нових значень, а й у підтримці та розвитку мовної системи, яка відповідає на зміни в науково-технічній, суспільно-політичній та побутовій сферах. Різноманітність словотворчих процесів демонструє багатогранність української мови і дає змогу кожному мовцю відчувати свою причетність до культурного спадку, одночасно зберігаючи здатність до інновацій.

Неологізми та запозичення також відіграють значну роль у сучасному українському словниковому складі. Неологізми допомагають зберегти актуальність мови, інтегруючи нові поняття, які виникають у результаті суспільних, наукових чи технічних змін. Запозичення, у свою чергу, сприяють

міжнародній взаємодії, вводячи в українську мову інтернаціональні елементи, збагачуючи її на семантичному й стилістичному рівнях.

РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКА СЛОВОТВОРЧІСТЬ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: АНАЛІЗ ТА ТЕНДЕНЦІЇ (2014-2024)

2.1. Політична та соціальна ситуація в Україні як чинник словотворчих процесів.

Словотворчі процеси, які визначають динаміку розвитку мови, перебувають у тісному взаємозв'язку з суспільними та політичними змінами. Мовна система, як відображення суспільної реальності, чутливо реагує на різні зовнішні фактори, зокрема соціокультурні й політичні чинники, які безпосередньо впливають на появу нових слів і фраз, змінюючи лексичний склад мови. У контексті української мови періоду російської агресії (2014-2024) ці чинники стали рушійною силою активних словотворчих процесів.

Процес формування умов для ословлення реалій об'єктивної дійсності є тісно пов'язаним із соціальною рефлексією, що відображає потребу суспільства в осмисленні та вираженні нових феноменів у мовному середовищі. Мова, як суспільне явище, є важливим відображенням суспільної структури, що не тільки формується під впливом соціальних процесів, а й бере активну участь у створенні та підтримці цих процесів. Відтак, мова не тільки служить засобом комунікації, а й є механізмом, що забезпечує збереження культурної пам'яті, взаємодію між поколіннями і формування національної ідентичності. Суспільство, своєю чергою, не лише стимулює розвиток мови, а й адаптує її до нових умов через постійне впровадження неологізмів, запозичень та трансформацію лексичного складу, що відображає актуальні суспільні реалії та потреби [40].

Розвиток і функціонування мови безпосередньо залежать від стану суспільства. Соціальна структура впливає на мовні процеси через низку чинників, серед яких важливу роль відіграє соціальна диференціація. Це відображає професійний, класовий, релігійний, статевий та віковий поділи, що існують у суспільстві, кожен з яких накладає свій відбиток на мовну систему,

впливаючи на лексику, стилістику та навіть синтаксис. Наприклад, у професійній сфері утворюються терміни, що обслуговують конкретні галузі знань; такі зміни сприяють збагаченню мови спеціалізованими термінами і поняттями. Релігійні й класові чинники можуть сприяти поширенню або, навпаки, викоріненню окремих мовних одиниць, що залежить від конкретної історичної ситуації. Зокрема, мова відображає класову диференціацію в термінах, які розрізняють певні соціальні та економічні статуси, такі як «буржуазія», «робітничий клас», «еліта» тощо. Це свідчить про інтеграцію мовних засобів у соціальні процеси, що стимулює адаптацію мови до змін у суспільстві.

На стан мови також значно впливають демографічні та культурні процеси, серед яких особливе місце займає загальний рівень освіти населення, розвиток науки, створення державності та інші соціальні трансформації. Демографічні процеси, як-от урбанізація, міграція, впливають на поширення та використання діалектів і професійної лексики, збагачуючи мову новими формами і значеннями. Рівень загальної освіти народу прямо корелює із зростанням кількості неологізмів, термінів та наукової лексики, оскільки інтелектуальний розвиток суспільства потребує мовних засобів для вираження нових наукових і технічних понять. На мовні процеси також впливає розбудова державності, що сприяє створенню офіційної лексики, пов'язаної з політичною та адміністративною сферою. Зміни в політичній ситуації, як-от періодичні реформи, державні ініціативи та зміна політичного курсу, відображаються в появі нових слів і виразів, що позначають адміністративні структури, ідеологічні поняття і цінності.

Суспільство може свідомо втручатися в процес мовотворення, регулюючи та контролюючи лексичний склад мови. Це відбувається, зокрема, через мовну політику, яка може сприяти або гальмувати розвиток певних мовних явищ. У періоди національного піднесення особливий акцент робиться на збереженні та захисті національної мови, що може проявлятися у вигляді активного впровадження власних мовних елементів, зокрема уникаючи надмірного використання запозичень. І навпаки, в умовах глобалізації зростає роль

іншомовних елементів, що збагачують українську мову. Таким чином, мова стає не лише засобом комунікації, а й віддзеркаленням соціальної і політичної ситуації, виконуючи роль інтегративного елементу суспільства.

Політичні зміни та події безпосередньо формують нову лексичну реальність. Агресія росії проти України, яка розпочалася у 2014 році, призвела до появи значної кількості нових термінів, пов'язаних з військовими діями, політичними та дипломатичними процесами. Війна вплинула на необхідність створення нової лексики для позначення нових реалій, явищ та понять, які раніше не були актуальними для українського суспільства.

Політичні зміни, що відбуваються в Україні, стають важливим джерелом виникнення нових лексем, які відображають поточні суспільно-політичні процеси та виклики. Під впливом збройних конфліктів та суспільних подій українська мова адаптується до потреб комунікації та передання інформації про нові реалії. Значна частина нових термінів та виразів стосується військових дій, статусу окупованих територій, реінтеграції, національної самоідентифікації. Такі слова, як «окупант», «сепаратист», «деокупація», «гібридна війна», стали не лише частиною медіа-простору, а й широко використовуються в повсякденному житті, виступаючи важливими індикаторами суспільного дискурсу. До них належать як безпосередньо військові терміни, що характеризують тактику та методи ведення бойових дій, так і терміни, що описують політичні аспекти боротьби, спрямованої на відновлення суверенітету України.

З початком російської агресії 2014 року та активізацією дипломатичних зусиль України на міжнародній арені в українську лексику проникли численні міжнародні терміни, пов'язані з політичними й військовими аспектами конфлікту. Наприклад, слова на зразок «санкції», «міжнародна підтримка», «воєнні злочини», «гібридна війна», «безпілотник» закріпилися в ужитку і часто використовуються як у медіа, так і на державному рівні. Поширення цих термінів стало наслідком активної співпраці України з іншими країнами та міжнародними організаціями, що підтримують країну у боротьбі за незалежність і територіальну цілісність. Так, введення санкцій проти агресора стало не тільки

політичним інструментом, але й лінгвістичним показником нових політичних відносин та наслідком глобальної підтримки України. Вживання подібних міжнародних термінів також сприяє збагаченню української мови через запозичення та адаптацію іноземної лексики, що фіксує важливі суспільні реалії й міжнародний контекст подій.

Окрім політичних і військових факторів, соціокультурні чинники також мають глибокий вплив на словотворчі процеси в сучасній українській мові, адже зміни у суспільних настроях, нормативах і цінностях швидко знаходять своє відображення у мовному середовищі. Події Революції Гідності стали каталізатором відродження української національної ідентичності, що виразно позначилося на мові. У результаті цих подій з'явилися нові лексеми, що характеризують національний дух і боротьбу за свободу. Наприклад, такі слова, як *«майданівець»* – учасник революційних подій на Майдані, *«волонтер»* – людина, що добровільно допомагає в умовах війни, *«кіборг»* – неофіційна назва українських захисників Донецького аеропорту, відзначаються не тільки інноваційністю, але й здатністю швидко закріпитися в мовному ужитку завдяки їхній суспільній значущості. Подібні лексеми символізують героїзм, відданість та жертвовність українців у боротьбі за свободу, що суттєво впливає на формування позитивного образу України як держави, здатної захищати свої цінності та ідентичність.

Також важливим аспектом впливу політичних та соціальних чинників на мовотворчі процеси є посилення використання лексики, що символізує українську національну ідентичність, історичну пам'ять та культурну спадщину. У зв'язку з цим з'являються слова, що фіксують глибокі культурні та національні цінності, такі як *«незламність»*, *«гідність»*, *«суверенітет»*, які набули особливого значення і посилили свою символічну вагу у сучасному українському дискурсі. Ці слова виконують не лише функцію називання певних понять, а й функцію консолідації українського суспільства на основі спільних цінностей та принципів. Вживання таких лексем сприяє мовному підкріпленню національної

єдності, формує відчуття спільної відповідальності та захисту спільних інтересів і є важливим лінгвістичним проявом самоідентифікації українського народу.

Одна з ключових теорій, що пояснюють походження неологізмів у воєнний час, – це теорія необхідності. Згідно з цією концепцією, нові слова виникають у відповідь на потребу виразити специфічні реалії, які не можуть бути адекватно передані існуючими лексемами. У воєнних умовах, коли обставини швидко змінюються, старі терміни часто не встигають за новими викликами та ситуаціями, що виникають на полі бою або в соціальному житті.

Ця теорія підкреслює важливість жаргону військових як основного джерела неологізмів. Жаргон є мовою, що використовується спеціалізованими групами людей, такими як військовослужбовці, і містить терміни, які точно відображають специфіку їхньої діяльності та досвіду. Коли військові спілкуються з цивільним населенням або повертаються додому після служби, ці терміни можуть увійти до повсякденної мови, збагачуючи її новими значеннями і формами. Таким чином, неологізми воєнного часу слугують не лише для опису нових реалій, але й для відображення емоційного та соціального контексту війни, в якому вони були створені [11, с. 45].

У контексті військових дій, які тривають в Україні, спостерігається не лише поширення нових термінів, але й популяризація суто військової лексики, що набуває широкого розуміння серед цивільних. Багато кодових понять, що раніше були зрозумілі лише військовим, стали частиною побутового мовлення. Наприклад, вирази «4.5.0» та «плюс» (++) використовуються для повідомлення про спокійну ситуацію або відсутність негайної загрози. Військовий код «4.5.0» означає, що ситуація стабільна, без змін або не вимагає негайної реакції. У свою чергу, використання знаків «плюс» або «++» стало поширеним навіть у цивільній комунікації як маркер підтвердження або визнання стабільного стану речей. Це явище відображає проникнення військових комунікативних стратегій у повсякденне життя, особливо в умовах високого стресу, коли стабільність набуває особливої значущості: *«За словами Головнокомандувач ЗС України /*

CinC AF of Ukraine генерал-лейтенанта Валерія Залужного, акція «4.5.0.» також має нагадати українцям про міць та можливості їхнього війська» [13].

Також варто відзначити розповсюдження числових позначень, таких як «двохсотий» і «трьохсотий», які мають особливе значення у військовій термінології. Так, «двохсотий» (200-й) означає загиблого солдата, тоді як «трьохсотий» (300-й) вказує на пораненого бійця. Ці позначення спрощують комунікацію в бойових умовах і дозволяють передати критично важливу інформацію лаконічно та швидко. В українському медіапросторі та у приватних розмовах ці терміни також почали використовуватися для позначення різних ступенів фізичних втрат, зокрема для опису станів після різних аварій чи інших травматичних подій у мирному житті, відображаючи важливість скороченої термінології у швидкому обміні інформацією.

Крім того, в побутовій та медійній комунікації з'явилися нові терміни для позначення сучасних військових реалій, зокрема, як «мінус один» або «мінусівка», що означають знищення ворожої техніки чи ліквідацію окремих цілей. У мирному житті ці вислови часто використовуються з гумором для позначення усунення перешкод або труднощів, що, попри тривожну природу, допомагає зберегти емоційну стійкість. Такі ж означення часто використовують для повідомлення про збиття ворожих ракет чи літаків, відмічаючи успіхи у військових діях.

У сучасній українській мові, особливо під впливом воєнних подій, формується значна кількість неологізмів, пов'язаних із діяльністю українських Збройних сил, які стали символом національного опору і захисту рідної землі. Громадяни виявляють свою підтримку та віру у перемогу України через використання нових слів, що відображають патріотичні настрої та позитивне ставлення до захисників країни. Неологізми, що виникають у цьому контексті, мають специфічну образність і лексичне багатство, яке є індикатором живої та гнучкої мовної системи.

Серед популярних новотворів, що виникають із назв військових засобів, зокрема «відбайрактарити», який Інститут мовознавства імені О.О. Потебні

НАН України визначає як «знищити ворожу техніку за допомогою безпілотного літального апарата «Байрактар» [66]. Аналогічні слова створюються на основі інших військових засобів, що широко застосовуються українською армією. Вони характеризують тактичну ефективність новітньої зброї, яку українські сили використовують для протистояння загарбникам. Такі слова стають символами народної підтримки армії та підкреслюють значення сучасних військових технологій у боротьбі.

Окрім цього, в соціальних мережах набув популярності неологізм «зсуїст(-ка)», що позначає людину, яка активно підтримує Збройні сили України, вірячи у їхню силу та здатність перемогти ворога: *«Не запитуйте в мене про віросповідання, я ще з кінця зими затята ЗСУїстка»* [86]. Словотвір утворено від акроніма ЗСУ, що позначає Збройні сили України, і за допомогою суфікса -іст/-ка передає відданість та віру у військових. Цей термін став одним із прикладів мовної креативності, що підтримує почуття спільності й об'єднує людей у прагненні перемоги.

Також варто згадати інші лексичні новотворення, що стали популярними у соцмережах і демонструють тепле, шанобливе ставлення до українських захисників. Серед них вирази на кшталт *«Моє серце б'ється в ритмі ЗСУ»* [77], які символізують єдність народу з армією та виражають підтримку й любов до воїнів.

У контексті війни в Україні сформувалися численні нові терміни для позначення груп населення, які активно підтримують армію й надають різнобічну допомогу військовим, не обов'язково перебуваючи на передовій. Зокрема, виникли терміни *«диванні війська»*, *«кухонні війська»*, *«тракторні війська»*, *«цигани-привиди»*, *«ІТ-армія»*, що позначають різні групи громадян, котрі допомагають військовим зі своєї галузі діяльності. Наприклад, *«диванні війська»* та *«ІТ-армія»* включають осіб, які борються на цифровому фронті, протидіючи ворожим кібератакам, займаючись інформаційною протидією чи здійснюючи кібернапади на ворожу інфраструктуру. Такі спільноти часто називають *«кіберкозаками»* або *«кіберпартизанами»*. До *«кухонних військ»*

належать ті, хто забезпечує українських воїнів харчовими продуктами, займаючись збором і приготуванням їжі: *«Кухонні війська»: 25 ресторанних проєктів, які готують для армії та волонтерів»* [1]. Іншу важливу роль відіграють так звані *«тракторні війська»* – фермери, які сміливо конфіскують залишену ворогом техніку: *«Вічно можна дивитися на три речі: як палає вогонь, як біжить вода і як українські трактори тягнуть трофейну військову техніку. Монета присвячена тракторним військам, які прославилися далеко за межами України та стали символом українського супротиву»* [63]. Серед нових термінів також трапляються образні означення на кшталт *«цигани-привиди»* – спільнота ромів, котрі здійснюють опір і активно перешкоджають просуванню ворожих військ у певних регіонах України.

«Чотирилапе військо» в Україні стало символом мужності та відваги, зокрема завдяки видатному песику на прізвище *«Патрон»*, який здобув популярність завдяки своїй діяльності з виявлення мін. У сучасних умовах *«чотирилапі війська»* поповнюються не лише собаками, а й котами та навіть єнотами, які відважно стоять поряд з українським народом у боротьбі проти російської агресії: *«Чотирилапе військо: історії собак, які несуть службу та наближають перемогу України»* [44]. Ці тварини символізують гуманність і доброту українських військових, які прагнуть звільнити свою країну, співпрацюючи з представниками фауни у цій благородній справі [38]

Для опису діяльності цих груп використовують ряд нових дієслівних форм, які підкреслюють особливу мотивацію і силу духу українських захисників та волонтерів. Наприклад, дієслово *«наволонтерити»* означає докласти зусиль, щоб забезпечити військових усім необхідним, знайти й зібрати потрібні ресурси, часом із великими труднощами і самопожертвою [37]. Це слово передає сутність волонтерської діяльності у часи війни – готовність знайти й дістати потрібне *«з-під землі»* заради підтримки захисників: *«Ми наволонтерили ядерні боєголовки. Хтось знає, як відправляти на фронт і чи працює на Донбасі Нова Пошта?»* [86].

Ще одним цікавим прикладом є термін «*відукраїнити*» та його похідні, що за значенням описує дії, що спричиняють значну шкоду ворогу внаслідок його військових агресивних дій проти України: «Я добряче заукраїнила того аб'юзера, хай тепер лише спробує пискнути в мій бік!» [86]. У англomовному сленговому словнику Urban Dictionary з'явилася адаптована версія цього неологізму, яка передається терміном “*Ukrained*”. Згідно зі словниковою дефініцією, цей термін позначає «коли ти – росія і вдираєшся в країну, а у відповідь отримуєш приниження на глобальному рівні». Як приклад його використання подається фраза: «*росія була відукраїнена*» [45].

Другою важливою теорією є теорія культурного впливу. Згідно з цією теорією, неологізми, що з'являються під час війни, часто виникають у результаті взаємодії різних культур, що беруть участь у конфлікті. Наприклад, термін «Тікток-війська» (англ. *TikTok army*) з'явився внаслідок публікації серії відео, що демонстрували «успіхи» військ Рамзана Кадірова на полі бою в Україні, які виявилися фейком: «*Тікток-війська* Кадірова повертаються на фронт до України» [44]. Це призвело до формування нового слова «кадірити» (англ. *to kadyrovize*), яке означає подавати бажане за дійсне [10]. Іншим прикладом, що ілюструє культурний вплив, є «Путлєрнет» (англ. *Putlernet*) — слово-портманто, що поєднує в собі три компоненти: Путін, Гітлер та Інтернет. Цей неологізм використовується для опису російського сегмента мережі Інтернет [48].

Соціокультурні та політичні чинники часто взаємодіють, створюючи умови для інтенсивних змін у мовній системі. Політичні події породжують соціокультурні явища, які, у свою чергу, впливають на формування нових смислів і лексем. Наприклад, виникнення термінів на позначення нових військових реалій, таких як «АТО» (Антитерористична операція) або «ООС» (Операція об'єднаних сил), є прямим наслідком політичних змін. Проте ці терміни швидко набули додаткових соціокультурних значень, відображаючи специфічне сприйняття війни українським суспільством.

У підсумку, словотворчі процеси в сучасній українській мові значною мірою зумовлені політичними й соціокультурними змінами. Війна та суспільні

трансформації стали каталізатором появи нових слів, які швидко інтегруються в мовну систему, формуючи нові смисли та відображаючи сучасний стан українського суспільства.

2.2. Політико-військова лексика: семантичні та стилістичні особливості нових термінів

Політико-військова лексика є однією з найдинамічніших складових сучасної української мови, особливо в контексті соціально-політичних змін, зумовлених російською агресією проти України (2014-2024). Суспільні потрясіння та військові конфлікти призвели до активного формування нових термінів, покликаних позначати нові реалії та концепти. Нові політико-військові лексеми не лише виконують номінативну функцію, а й мають виразні семантичні та стилістичні характеристики, що відображають соціально-політичну і культурну специфіку їх формування.

Нові терміни, які виникають у політико-військовому контексті, відображають як конкретні реалії військових дій, так і ширші концепти, пов'язані з національною безпекою, суверенітетом і міжнародними відносинами. Ці терміни мають різні джерела походження, але спільною рисою для більшості з них є їхня здатність відображати складні й динамічні процеси в суспільстві. Семантичний аналіз цих термінів виявляє, що нові лексеми часто конденсують у собі кілька значень або концептів, у зв'язку з чим вони швидко поширюються і закріплюються в мовній системі.

У 2014 році, коли російська федерація здійснила агресію проти України, розпочавши військове вторгнення на територію Донецької та Луганської областей, українське суспільство зіткнулося з новими політичними й соціальними реаліями. Це стало потужним імпульсом для формування нових слів, термінів та понять, які позначали соціальні групи, ідеології та явища, що виникли на тлі конфлікту. Виникла потреба в мовному окресленні різноманітних політичних ідентичностей, поглядів і відношень до подій, що стало підґрунтям

для формування окремого шару політико-військової лексики, яка швидко увійшла в повсякденний вжиток. Серед таких слів – сленгові терміни, які набули особливої значущості як в українському медіа-просторі, так і в побуті. Зокрема, терміни «сепар» та «ватник» не лише закріпилися у суспільній свідомості, а й стали символами певних соціально-ментальних та політичних позицій, що визначають ставлення індивідів до конфлікту, державної незалежності та ідентичності України.

Термін «сепар» виник як скорочена форма від слова «сепаратист», і почав використовуватися у розмовній мові для позначення осіб, які відкрито підтримували створення самопроголошених республік і прагнули відокремлення територій від України. В українському контексті «сепар» набув характерного забарвлення, означаючи не просто прихильника відокремлення, а людину, що виступає проти української державності й підтримує проросійські настрої: *«Жора, сепара наблюдаеш? - Плюс. - Працюй. - Плюс-плюс....»* [51]. Цей термін несе в собі негативний оцінний відтінок і широко використовується в медіа, соціальних мережах та розмовній мові для опису тих, хто не визнає легітимності української влади та підтримує ідею автономії чи незалежності окремих регіонів. Варто зазначити, що цей термін не тільки маркує ідеологічний вибір, а й виконує функцію соціального розмежування, вказуючи на протиставлення між тими, хто стоїть на захисті національної єдності, і тими, хто виступає за розкол територіальної цілісності України [80, с. 2].

Іншим поширеним неологізмом, що набув символічного значення в умовах конфлікту, став термін «ватник». Це слово, яке спочатку було відомим у росії як назва теплої бавовняної куртки, з часом набуло негативної конотації, що асоціюється з людьми, які мають виразно (пост)радянську ментальність та ностальгують за радянським минулим. В українському суспільстві «ватник» є позначенням осіб, які ігнорують українську національну ідентичність, мають проросійські погляди, або навіть недооцінюють важливість незалежної державності України. Крім того, «ватник» став індикатором певного типу мислення, що орієнтується на відмову від демократичних цінностей на користь

авторитарних ідеалів радянського зразка: *«Й найбільш яскраво їхнє «ватництво» проявляється в прихильності до всього російського, зокрема й мови»* [72]. Цей термін активно поширився не лише в Україні, але і в інших країнах пострадянського простору, таких як Білорусь, Латвія, Литва, де він також використовувався для позначення проросійськи налаштованих людей. У кожному з цих суспільств це слово набуло певних особливостей у значенні, проте його основне значення залишилося незмінним – особа, яка тяжіє до радянських ідеалів, не підтримує національної самоідентифікації й відчуває ностальгію за минулим [80, с. 2].

Окрім цього, конфлікт в Україні також сприяв зміні значень уже відомих слів, що зумовлено новими умовами та соціально-політичними обставинами. Наприклад, слово *«аватар»*, що раніше асоціювалося з цифровими образами у соціальних мережах або популярним фільмом 2009 року, набуло в умовах війни абсолютно нового, негативного значення. У військовому середовищі цей термін використовується для опису військових, які під час служби або виконання обов'язків знаходяться в стані алкогольного сп'яніння. Це нове значення «аватара» стало своєрідною характеристикою тих, хто порушує дисципліну на фоні соціальних та воєнних труднощів, з якими стикаються українські військові. Це слово набуло широкого вжитку як серед військовослужбовців, так і в медіа, формуючи специфічну воєнну лексику, яка відображає не лише формальні реалії, а й особливості сприйняття певних явищ у складних умовах війни [4].

На початку повномасштабного вторгнення в українській мові виникла низка нових лексичних одиниць, що відображають специфічні реалії воєнного часу. Деякі з них, такі як *«чорнобаїти»*, *«дебахнулько»*, *«макронити»*, *«затридні»*, *«арестовлення»*, *«хітсивня»*, *«мамкувати»* та фразеологізм *«завести трактор»*, були швидко зафіксовані в «Словнику сучасної української мови» [65]. Згодом лексичний простір продовжив розвиватися, й у ньому з'являлися нові слова та вирази, що надавали забарвлення подіям та відображали риси характеру людей, їхнє ставлення до суспільних явищ, об'єктів дійсності та воєнних процесів.

Розглянемо деякі приклади цих інноваційних мовних одиниць. Одним із яскравих прикладів є okazіоналізм «*дебахнулько*» [65]. Це слово виникло як позначення для людини, яка через свою надмірну цікавість і необдумані дії може мимоволі завдавати великої шкоди. Зокрема, під час війни траплялися випадки, коли окремі громадяни публікували в соцмережах інформацію про місця вибухів або пересування українських військових. Це дозволяло окупантам точніше наводити свої удари на населені пункти та військові позиції України: «*Ось Андрій справжній дебахнулько! Кожним своїм питанням робить тільки гірше!*» [71]. Таким чином, термін «*дебахнулько*» став емоційним маркером необережної поведінки, що мала потенціал для негативних наслідків.

Ще один цікавий вираз – фразеологізм «*завести трактор*», що описує застосування несподіваних і нетрадиційних методів для вирішення певної проблеми [62]. Поштовхом для появи цього виразу стала ситуація, коли українці використовували сільськогосподарську техніку, зокрема трактори, для знешкодження ворожої техніки та іноді навіть буксирування трофейних танків. Цей фразеологізм увійшов до лексикону як символ винахідливості й мужності українців, які готові використовувати будь-які доступні засоби для протистояння загарбникам, тим самим підкреслюючи силу та стійкість українського народу: «*А потім він завів трактор та почав казати, що не миє посуд, бо сьогодні вівторок*» [71].

Наприклад, такі слова, як «*деокупація*» та «*реінтеграція*», з одного боку, є чіткими термінами, що позначають процеси повернення окупованих територій під контроль України. Однак їхнє значення також включає концептуальні складові, що відображають політичну стратегію, соціальну політику і процес відновлення державного суверенітету: «*Деокупація Київщини: як ЗСУ виганяли ворога та де зараз військові РФ, які чинили звірства проти українців*» [44]. Інше значне семантичне навантаження мають терміни «*гібридна війна*» та «*інформаційна війна*», які виходять за межі традиційних військових конфліктів, позначаючи нові форми протистояння, що охоплюють сфери інформаційних

технологій, кібербезпеки та пропаганди: *«Інформаційна війна: українців попереджають про фальшиве відео з Зеленським»* [44].

У контексті війни з'явилося чимало лексичних інновацій, які відображають різні соціально-політичні явища та людські реакції на надзвичайні обставини. Однією з таких лексем є дієслово *«мамкувати»*, що набуло нового значення під час російсько-української війни. Якщо раніше слово *«мамкувати»* мало значення «бути кормилицею» та було зафіксоване в Словнику української мови за редакцією Б. Грінченка [62, с. 403], то в сучасних умовах цей термін набув зовсім іншого значення. Тепер під *«мамкуванням»* мають на увазі уникання очевидно необхідних дій для збереження власного життя. Військові та волонтери використовують це слово для позначення поведінки людей, які, ігноруючи попередження про небезпеку, залишаються в небезпечних місцях під час повітряних тривог чи обстрілів: *«Він мамкує та не хоче йти до сховища»* [71]. Таким чином, *«мамкувати»* позначає нехтування простими заходами безпеки, що може мати фатальні наслідки [62].

До неологізмів, які описують знищення ворожої сили, відносяться й такі слова, як *«відкобзонити»* та *«віддвохсотити»* – дія, що передбачає ліквідацію противника чи його відправлення на той світ [66]. Зокрема, *«віддвохсотити»* (від терміну «двохсотий», що на військовому сленгу означає загиблого) – це неологізм, який позначає нейтралізацію ворога з летальним наслідком, тоді як термін *«затрьохсотити»* вказує на поранення чи виведення ворожого солдата з бою: *«Чорнобаїти, макронити, відкобзонити, задвохсотити... - ці слова стрімко увірвалися в наш повсякденний вжиток, починаючи від того, коли нога першого російського окупанта вступила на нашу землю вранці 24 лютого»* [44].

Окрему увагу варто приділити неологізму *«могілізація»*, утвореному шляхом трансформації слова «мобілізація». Він з'явився для позначення мобілізаційних заходів, здійснюваних окупаційними військами з метою залучення населення до військових дій. Цей термін іронічно вказує на високу ймовірність смертельного завершення такого залучення для тих, кого

мобілізують: «А для українського суспільства «могилизація 2.0» стала б своєрідною моральною сатисфакцією за вітчизняну «бусифікацію» [69].

З'явилися такі новоутворення, як «десатанізація», що вказує на наміри позбавитися від сект та ворожих ідеологій, та «дешайтанізація», що натякає на знищення злих духів. Ці терміни стали частиною наративу, що поширюється російською владою, і відображають їхні спроби обґрунтувати агресію проти України [21]. Імовірно, з огляду на значні військові втрати, російське керівництво стало шукати пояснення своїх невдач, приписуючи українським силам допомогу з боку потойбічних сил. Це наративне пояснення покликане не лише заспокоїти власне населення, але й дати змогу виправдати поразки на полі бою, створюючи образ ворога як чогось незвичайного та містичного: *«Також Кадиров вигадав новий термін «дешайтанізація» і пообіцяв помсту за атаку на Москву»* [44].

У сучасних медійних текстах, особливо у зв'язку з подіями війни, з'являються численні трансномінації, пов'язані з військово-авіаційною тематикою, які значно збагачують мовний репертуар засобів масової інформації. Зокрема, використовуючи концепцію формальної та динамічної еквівалентності Ю. Найді, можна проаналізувати, як переклад цих одиниць передає емоційне навантаження і культурне забарвлення оригіналу. Найда визначає формальну еквівалентність як спосіб, що орієнтований на форму і зміст повідомлення, що дозволяє реципієнту краще зануритись у культуру іншого народу, доторкнувшись до її мовної структури. Такий підхід є корисним, коли метою перекладу є збереження максимальної подібності до оригіналу. З іншого боку, динамічна еквівалентність передбачає адаптацію повідомлення відповідно до культурних реалій аудиторії мови перекладу, дозволяючи реципієнту краще засвоїти зміст через поняття, близькі до його власної культури [81, с. 117-119].

Наступним неологізмом є трансномінація «передок», що в військовому сленгу використовується для позначення передової лінії оборони, яка знаходиться найближче до ворога. Це слово не лише передає інформацію про фізичну позицію, а й насичене емоційним та культурним контекстом, адже воно

акцентує увагу на близькості до фронту, а отже, на реальних загрозах і ризиках, з якими стикаються військові: *«Вперше на передок: що обов'язково взяти?»* [44].

Аналогічно, в українському військовому лексиконі з'явилися такі слова, як *«деза»*, що позначає неправдиву інформацію або дезінформацію, що активно використовується для дискредитації противника. В умовах інформаційної війни цей термін має особливе значення, адже він вказує на потребу в точній інформації та критичному мисленні у воєнний час. Ще одним прикладом є слово *«мобіки»*, що є скороченням від мобілізованих військових: *«Є «мобіки», які вдруге втікали з армії. З ними, коли піймають, «працюють» по-іншому»* [69]. Це слово підкреслює соціальний аспект війни, адже відображає стан тих, хто був призваний до армії у зв'язку з воєнними подіями.

Сучасний воєнний дискурс, особливо в українському контексті, відзначається активним використанням okazіоналізмів, що утворюються на базі антропонімів і відображають емоційні реакції суспільства на певні події чи поведінку публічних осіб. Подібні новотвори несуть у собі важливе соціокультурне навантаження, адже вони не лише висловлюють громадське ставлення до певних осіб чи явищ, але й допомагають формувати уявлення про сучасний національний характер та цінності. Ці лексичні одиниці найчастіше створюються з іронією чи сарказмом, а їхнє значення часто глибоко проникає в народну свідомість.

Як приклад розглянемо okazіоналізм *«кімити»*. Виникнення цього слова пов'язане з головою Миколаївської ОВА Віталієм Кімом, який своєю поведінкою та повідомленнями активно підтримує бойовий дух українців і вселяє впевненість у перемогу. Дієслово *«кімити»* означає не лише підбадьорювати оточуючих і виявляти оптимізм, а й характеризує стиль поведінки, за яким людина залишається життєрадісною навіть у непростих обставинах. Особливий емоційний колорит цього слова полягає у здатності відволікти людей від стресу, пов'язаного з війною, а також підкреслити стійкість українців. *«Кімити»* стало популярним завдяки численним відеозаписам, у яких Віталій Кім демонструє спокій і впевненість, одночасно залишаючись близьким до народу, що особливо

підсилює позитивний психологічний ефект і додає новотворам життєвої сили [27].

Термін «Ефект Зеленського» (Zelenskyu effect) використовується для опису міжнародного визнання та підтримки України, які стали результатом діяльності українського президента Володимира Зеленського. Цей неологізм є метафоричним відображенням впливу, який Зеленський здійснив на глобальну політичну арену. В умовах повномасштабної війни в Україні, Зеленський зміг не лише зміцнити позиції країни на міжнародній сцені, але й привернути увагу світової спільноти до проблем, з якими стикається український народ. Його ефективна комунікація, зокрема використання соціальних медіа та звернень до парламентів різних країн, сприяла формуванню позитивного іміджу України, що в свою чергу призвело до збільшення допомоги, як гуманітарної, так і військової: *«Ви не можете зрозуміти історичні події 2022 року, не розуміючи Зеленського. Але ефект Зеленського стосується не самої людини, а громадянської нації, у якій вона народилася і яку вона втілює»* [68].

Іншою цікавою групою воєнних okazіоналізмів стали новотвори, що відображають ставлення українського суспільства до дій іноземних політиків або військових лідерів, особливо в контексті їхніх заяв та поведінки щодо війни в Україні. До таких прикладів належить дієслово *«макронити»*, яке виникло на основі прізвища президента Франції Еммануеля Макрона. Це слово вживається для позначення демонстрації глибокої стурбованості стосовно важливих подій, але без реальних активних дій [65]. У перші тижні війни Макрон висловлював занепокоєння щодо вторгнення росії, але не пропонував активної підтримки. Відтак *«макронити»* набуло значення пасивного співчуття або невизначеної позиції, що здебільшого полягає у висловлюванні стурбованості без конкретної допомоги або реальних кроків: *«та плювати йому на навчання. Тільки макронить з цього приводу і все!»* [71].

Окремо можна розглянути okazіоналізм *«шаройо(n)итися»*, що виник у контексті діяльності відомого проросійського блогера Анатолія Шарія. Від прізвища Шарія утворено неологізми на зразок *«шаройо(n)итися»* та

«петушарій», які мають виразно негативну конотацію і використовуються для опису його прихильників та пропагандистських дій. «Шаройо(н)итися» означає підтримувати дії, що спрямовані проти національних інтересів України, зокрема, брати участь у пропагандистських акціях або підривати суспільну думку на користь ворога [37].

Ще один яскравий приклад – okazіоналізм «шойгувати», що походить від прізвища колишнього міністра оборони росії Сергія Шойгу. Це слово описує ситуацію, коли особа на своєму робочому місці імітує діяльність, створюючи вигляд, що все відбувається згідно з планом, навіть коли справжній стан справ вкрай далекий від цього. Така поведінка властива самому Шойгу, який у своїх публічних виступах часто звітує про успіхи російської армії, замовчуючи або спотворюючи факти щодо реальних невдач на фронті. Військовий неологізм «шойгувати» таким чином позначає марну діяльність або ж свідоме введення в оману під виглядом роботи. Це слово стало поширеним, оскільки воно вдало відображає суспільне сприйняття пропаганди, що суперечить реальності [24].

Олексій Арестович, колишній радник Офісу Президента України з питань стратегічних комунікацій у сфері національної безпеки, став визнаною постаттю під час перших місяців російської агресії, активно підтримуючи моральний дух українського суспільства. Відкритий та оптимістичний стиль його коментарів та прогнозів завоював увагу та прихильність аудиторії, яка в умовах стресу та нестабільності відчувала потребу в інформаційній підтримці. Однак після певного періоду Арестович відійшов від активної публічної діяльності, а його ранні виступи та прогнози, особливо фраза «через два-три тижні», набула іронічного відтінку й сьогодні сприймається як жартівливе попередження про щось надзвичайно відкладене в часі або взагалі сумнівне за своєю реалістичністю: «Скандальний експерт Офісу президента Олексій Арестович прокоментував мем про закінчення війни за «два-три тижні» [44]. Тепер фразу «через два-три тижні» використовують, щоб з гумором позначити події, які, найімовірніше, не відбудуться або залишаються далекими перспективами.

Від антропоніма «Арестович» у лексиконі українців утворилися декілька іронічних лексичних інновацій, які стали своєрідним відображенням початкової популярності та заспокійливого ефекту його публічних виступів. Слово «арестовлення» позначає інформаційне повідомлення з елементами психологічного впливу, що спрямоване на зниження рівня тривожності слухачів: «Я постійно відправляю своїм родичам арестовлення» [71]. Використання цього терміна серед українців означає тип висловлювання, де увагу звертають на позитивні, заспокійливі аспекти подій, аби зберегти психологічну рівновагу в умовах напруженості війни.

Інше утворення, «арестовичник», почало вживатися як жартівливий неологізм для опису будь-яких джерел або порадників, що містять оптимістичні або підбадьорливі висловлювання, які можна порівняти з контекстом, у якому виступав Арестович. Використання цього терміна підкреслює жартівливе ставлення до практики «надання підтримки», характерної для Арестовича, з акцентом на оптимістичні прогнози або поради, що допомагають підтримувати настрій. І, нарешті, дієслово «арестовити» стало використовуватися на позначення заспокійливого стилю мовлення, спрямованого на те, щоб зняти тривожність і підкреслити позитивні моменти, навіть якщо ситуація виглядає досить напруженою. Такий стиль спілкування, деякі іронічно називають «арестовленням», відображає спробу підняти бойовий дух та вплинути на позитивне мислення аудиторії. Серед фразеологізмів також виникли іронічні варіанти на кшталт «слухати Арестовича» та «не панікуй, послухай Арестовича», що відображають практику підтримки настрою через перегляд чи слухання подібних «арестовлених» коментарів, які стали своєрідним джерелом психологічного заспокоєння під час війни [77].

Процес переосмислення певних топонімів та їх перетворення на зневажливі позначення для конкретних географічних місць є цікавим аспектом словотвору, що виник під впливом суспільно-політичних подій останніх років. Одним із найпоказовіших прикладів цього є поняття «порєбрік» або «запорєбрік», яке з 2014 року закріпилося в українській мовній свідомості як

альтернативне, саркастичне позначення російської федерації: *«Запоребрік News»* лише кілька тижнів в ефірі, але вже не дає спокою проросійським пропагандистам» [64]. Це слово є калькою з російської розмовної лексики Санкт-Петербурга, де «поребрик» (бордюр) часто вживається як буденна назва дорожнього бордюру. У переносному значенні це поняття увійшло в мовлення, позначаючи щось відокремлене або «по інший бік кордону», а надалі почало вживатися для характеристики країни-агресора, яка штучно створює відокремлення між собою та рештою світу. Поширення цього терміна в українських медіа та соціальних мережах сприяло його укоріненню як символу суспільного осуду та певного дистанціювання від російської ідеології, пов'язаної з насиллям та агресією [26].

Іншим важливим неологізмом воєнного часу стало слово *«чорнобаїти»*, яке характеризує циклічну, але безрезультатну діяльність, яка супроводжується повторюваними труднощами або навіть поразками: *«Я прочорнобаїв та знову повернувся до колишньої»* [71]. Цей термін походить від назви села Чорнобаївка в Херсонській області, де українські військові багаторазово завдавали значних втрат техніці та особовому складу окупаційних сил. Чорнобаївка стала символом незламності Збройних сил України, а сам термін швидко увійшов до загального вжитку завдяки широкому використанню в соціальних мережах [46; 65]. Там його супроводжували меми й саркастичні коментарі, що відображали сприйняття цього місця як зони постійних невдач для ворога. Вислів *«побачити Чорнобаївку і померти»*, що є варіацією класичного вислову «побачити Париж і померти», закріпився як іронічна алюзія на безперервні поразки окупантів у цьому місці.

За аналогією з *«відчорнобаїти»* поступово з'явилися й інші схожі неологізми, що описують протидію ворогу та звільнення територій від окупаційних сил [77]. Термін *«бучанська різня»* з'явився на українському мовному просторі внаслідок трагічних подій, що відбулися під час російського вторгнення в Україну, зокрема, в місті Буча, що розташоване поблизу Києва. Він використовується для опису масових вбивств цивільних осіб, які сталися в березні 2022 року, коли російські війська захопили це місто. Цей неологізм

символізує не лише саму жахливу подію, а й є актуальним свідченням військових злочинів, які були скоєні під час війни. Слово «різня» має відтінок крайньої жорстокості та варварства, що підкреслює рівень насильства та звірств, які пережила місцева громада.

«*Маріупольський спротив*» — це вираз, що відноситься до активної оборони міста Маріуполь, яке стало одним із центрів запеклих боїв під час російського вторгнення. Термін символізує не тільки військову стійкість Збройних сил України та цивільного населення, а й прояв героїзму, патріотизму та незламності духу українців: «*Маріупольський Спротив повідомив про ліквідацію 4 російських офіцерів у тимчасово окупованому Маріуполі*» [69]. Оборона Маріуполя тривала кілька місяців і стала значущим етапом війни, продемонструвавши світові відвагу українських військових, які протистояли чисельній перевазі супротивника. Вираз «маріупольський спротив» став символом боротьби за свободу та територіальну цілісність України, сприяючи формуванню позитивного іміджу українських військових у суспільстві та за його межами.

Термін «*герої Зміїного острова*» відноситься до українських прикордонників, які захищали Зміїний острів у Чорному морі під час вторгнення російських військ. Після початку бойових дій острів став символом боротьби України за суверенітет і незалежність. Слова «герої Зміїного острова» увійшли в українську мовну практику, ставши не лише визнанням мужності прикордонників, але й загальнонаціональним символом стійкості: «*Є надія, що всі українські герої острова Зміїний можуть бути живими*» [13].

«*Захисники Азовсталі*» – це термін, що стосується українських військових, які тривалий час обороняли завод Азовсталь у Маріуполі від російських військ: «*Держава не докладає достатньо зусиль для звільнення військовополонених захисників «Азовсталі»*» [68]. Завод став символом останнього опору українських військових у місті, коли ситуація стала критичною, а можливості для відступу значно зменшилися. Вираз «захисники Азовсталі» використовується для

підкреслення героїзму та самопожертви військових, які не зламалися під тиском ворога, а продовжували боротися до останнього.

Семантичні неологізми, або ж переосмислення, є значущою групою мовних інновацій, яка привертає особливу увагу в умовах сучасного воєнного дискурсу. Особливістю цього виду неологізмів є стабільність форми – морфологічна та фонетична структура слова залишаються незмінними, проте смислове наповнення зазнає істотних змін. Це означає, що нові значення, надані знайомим словам, відображають особливі умови або події, які набувають для суспільства нового значення. Зокрема, повномасштабне вторгнення росії на територію України спровокувало процес переосмислення певних лексем, які набули нових значень, відмінних від традиційних. Важливо зазначити, що така смислова трансформація викликана суспільними потребами у відображенні нових реалій війни.

Прикладом переосмисленого неологізму є термін *«привид»*, який в українському дискурсі набув винятково позитивного забарвлення. У традиційному розумінні це слово асоціювалося з чимось загадковим або лякаючим, однак в умовах воєнного протистояння в Україні *«привид»* почав символізувати майстерних пілотів, що віртуозно уникають ворожих атак, залишаючись невловимими для супротивника. Наприклад, у фразі *«У бою над морем загинув полковник ..., який керував «привидами Києва»»* слово *«привиди»* використовується для опису українських льотчиків, які своєю майстерністю та швидкістю маневрування стали майже легендарними для українського суспільства [52, с. 181-182]. Їхня діяльність викликає захоплення, а нове значення слова відображає величезну небезпеку, яку вони становлять для ворога, будучи надзвичайно складними для переслідування та ліквідації. Історія такого переосмислення демонструє, як війна впливає на формування нових смислових значень у знайомих словах, роблячи їх символами мужності та опору.

Стилістична специфіка нової політико-військової лексики полягає в її здатності функціонувати у різних контекстах, від офіційно-ділового до публіцистичного і навіть розмовного. Нові терміни швидко стають частиною

державної риторики, офіційних заяв, законодавчих актів, проте вони також активно використовуються у засобах масової інформації та публічній комунікації, що сприяє їх стилістичному розширенню. Це зумовлює багатосаровість стилістичного застосування нових лексем і їхню гнучкість у різних жанрах та сферах комунікації.

У формально-офіційному стилі політико-військові терміни використовуються з метою чіткої номінації подій і процесів. Такі лексеми, як «окупація», «санкції», «воєнні злочини», мають нормативне та фіксоване значення, яке не підлягає варіативному трактуванню. Водночас у медіа та публіцистиці ці терміни набувають більшої експресивності. Наприклад, слово «окупант» не лише описує агресора, а й часто вживається з метою посилення негативної оцінки дій ворога, викликаючи емоційний відгук у аудиторії. Подібним чином слово «агресія» у журналістських матеріалах може набувати конотацій не тільки прямого військового вторгнення, але й асоціюватися з усією системою дій, спрямованих на підриг суверенітету держави: *«Військова агресія росії спрямована не лише проти України, її наслідки відчують на собі країни Європи та світу»* [44].

Також варто відзначити явище стилістичної адаптації нових термінів у повсякденній мові. Політико-військова лексика, особливо через засоби масової інформації та соціальні мережі, швидко проникає у розмовну мову. Наприклад, терміни «кіборг» та «волонтер» набули не тільки номінативного, але й символічного значення, представляючи певні соціальні ролі та героїзм у війні. Подібні слова є прикладом того, як термінологія, що виникає у жорстких умовах війни, може трансформуватися в маркери національної ідентичності: *«Волонтери – надійно тримають оборону добра і людяності у цій страшній війні зі злом»* [51].

Варто зазначити також значну роль запозичень у формуванні політико-військової лексики. Війна в Україні, як частина глобального конфлікту, значно прискорила проникнення іноземної військової термінології, зокрема англійської. Терміни, такі як «дрон», «контрбатарейна боротьба»,

«деескалація», «евакуація», стали звичними елементами української мови і часто використовуються як у військових, так і в медіа-контекстах. Такі запозичення свідчать про тісну взаємодію української мови з іншими мовами в умовах глобалізації, а також про міжнародну інтеграцію України в систему міжнародних відносин і військових структур.

Політико-військова лексика, окрім запозичень і нових термінів, зазнає також процесів внутрішньої трансформації. Багато традиційних лексем набувають нових значень або отримують додаткові семантичні нашарування. Наприклад, терміни «перемога» та «зрада», попри свою базову лексичну семантику, набули нових значень у контексті суспільних дискусій щодо результатів бойових дій або політичних переговорів: *«Тому єдине, що має сьогодні керувати українцями, хай що б там відбувалось у всесвіті, — це тваринне бажання перемогти цього одвічного ворога»* [69]. Це явище відображає еволюцію семантики у відповідь на нові соціальні та політичні виклики, а також демонструє здатність мови адаптуватися до змін.

Нові політико-військові терміни в сучасній українській мові, які виникли під впливом російської агресії, мають виразні семантичні та стилістичні особливості, що відображають складність та динамічність соціально-політичних процесів в Україні. Їх семантика часто містить багатозначні значення, які виходять за межі буквальної номінації і відображають глибші концепти національної безпеки, суверенітету та міжнародної політики. Стилiстична адаптація цих термінів дозволяє їм функціонувати в різних мовних контекстах — від офіційно-ділового до розмовного, що сприяє їх широкому використанню в усіх сферах суспільної комунікації.

2.3. Інтернет-комунікація та ЗМІ як джерело нових слів і фраз: шляхи їхнього входження в мову

Інтернет-комунікація та засоби масової інформації (ЗМІ) є одними з найпотужніших джерел поповнення лексичного складу сучасної української

мови, особливо в умовах активних соціальних і політичних трансформацій, таких як війна. У контексті російської агресії проти України з 2014 року, а особливо після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році, українська мова зазнала значного впливу з боку медійного дискурсу та цифрових комунікацій. Нові реалії вимагали термінологічного переосмислення і створення нових слів, фраз та виразів для позначення нових явищ, подій і процесів, що пов'язані із військовими діями, гуманітарними кризами, соціально-політичними змінами та міжнародною співпрацею.

Інтернет-комунікація, зокрема через соціальні мережі, блоги, месенджери та онлайн-форуми, стала одним із ключових майданчиків для творення та поширення нових слів під час війни в Україні. Особливістю цього каналу є швидкість і масштабність поширення інформації та її здатність формувати нові лексичні одиниці майже миттєво, реагуючи на зміни у суспільстві. Перевагою інтернет-комунікації є можливість створення лексем як на офіційному, так і на неофіційному рівні. Це дозволяє новим словам і фразам, зокрема тим, які виникають у суспільстві «знизу», швидко ставати частиною масової свідомості і мовної практики.

Основними шляхами входження нових слів із інтернет-комунікацій у мову є:

1. Користувацька генерація контенту – у соціальних мережах і блогах активні користувачі постійно створюють нові терміни, меми, скорочення та сленгові вирази, що відображають поточні події. Наприклад, в умовах війни в Україні широкого розповсюдження набули такі нові слова та фрази, як «бавовна» (евфемізм для вибуху на окупованих територіях), «русня» (образлива назва для російських військових і прихильників агресії), «чмобік» – російський «частково мобілізований», «чмоня» – недолугий, погано обмундирований чмобік;. Ці слова швидко інтегруються в суспільний дискурс завдяки їхньому поширенню через інтернет-платформи: «І вже через 5 годин ви можете послухати трек «Чмоня». Ні на які Греммі не претендуємо. Лише на ваш гарний настрій» [22].

2. Віральний контент – меми, відео, дописи, що стають вірусними, можуть ефективно популяризувати нові слова або фрази. Наприклад, з'явилося слово «*приліт*» у значенні авіаційного або ракетного удару, яке стало популярним у зв'язку з частими публікаціями у соцмережах та новинних сайтах про такі події. Цей термін швидко увійшов до повсякденного вжитку завдяки вірусності відповідних публікацій та новинних сюжетів: «*На світанку 15 лютого армія РФ завдала ракетного удару по Львову. В регіоні спрацювали сили ППО, але стався «приліт» в об'єкт інфраструктури*» [44].

3. Меметична культура – меми як форма інтернет-фольклору є важливим джерелом нових слів, виразів та фраз. У контексті війни виникли меми, що висміюють противника, мотивують українське суспільство або коментують ситуацію на фронті. Наприклад, фрази «*руській корабль, іді...*» (повідомлення українських прикордонників у відповідь на вимоги здачі на о. Зміїний) (див. рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Мем «Русській корабль, іді...»

Фраза «Доброго вечора, ми з України» набула широкої популярності, ставши своєрідним символом стійкості та єдності українців під час війни. Вперше ця фраза з'явилася в треку кременчуцьких музикантів DJ ProBass (Артем

Ткаченко) і DJ Hardi (Максим Мокренко) у жовтні 2021 року і швидко здобула вірусну популярність. Спочатку вона слугувала вступом до енергійного музичного треку, а згодом почала використовуватися як особливе привітання, підбадьорливий початок для новин з фронту, демонструючи незламний дух і впевненість українців у своїй перемозі. Фраза стала одним із найвідоміших мемів війни, який активно використовують у соціальних мережах, новинах і навіть на фронті (див. рис. 2.2.). З її допомогою українці підкреслюють своє походження та ідентичність, відповідаючи на виклики війни з оптимізмом і рішучістю.

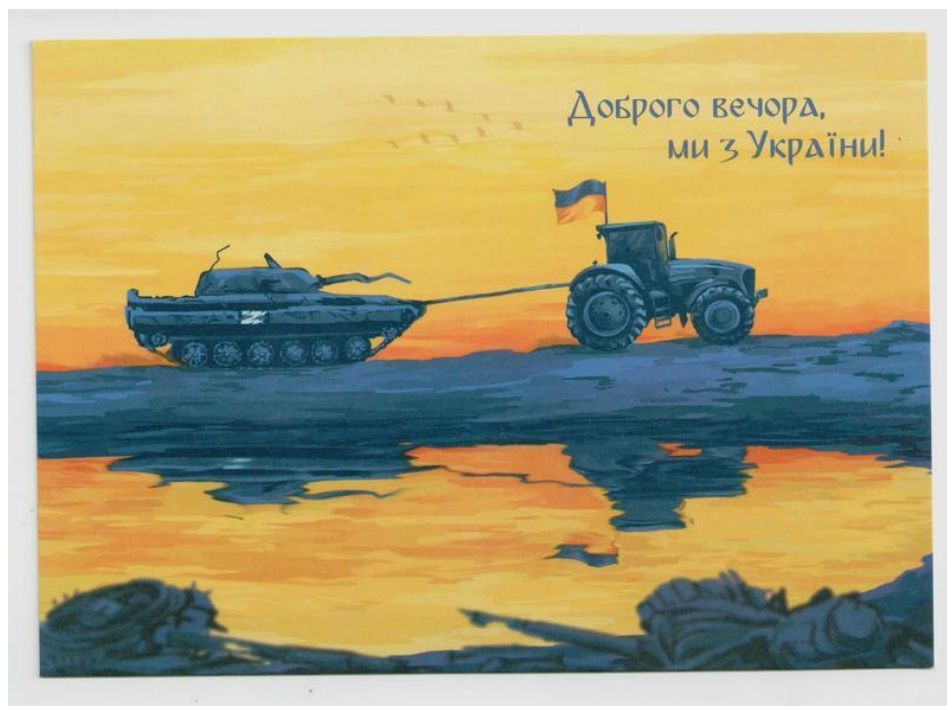

Рис. 2.2. Мем «Доброго вечора, ми з України»

4. Гібридизація мовних ресурсів – у соцмережах також часто використовуються запозичені слова, які адаптуються до українських реалій та отримують нові значення у контексті війни. Наприклад, слово «байрактар» (назва турецького безпілотної техніки) стало синонімом для успішних військових операцій з використанням цієї техніки, а також джерелом для творення похідних: «байрактарити» (знищувати ворога).

Розберімо детальніше на прикладах. Одним із яскравих зразків українських новотворів, що виникли в умовах війни, є слово «затридні». Його поява зумовлена реакцією на необґрунтовані та самовпевнені заяви російських окупантів, які з початком повномасштабного вторгнення заявляли про намір

«взяти Київ за три дні». Проте зусилля українських військових зламали ці плани, що стало значущим поворотом у війні. У суспільній свідомості, як і в медійному просторі, слово «затридні» швидко набуло іронічного забарвлення і стало асоціюватися з марними надіями на швидке досягнення амбітних цілей, які насправді не мають жодних реальних підстав. Наприклад, «*Ти хочеш сказати, що затридні підготуєшся до мультипредметного тесту?*» [86]. Сьогодні це слово використовується для опису ілюзорних, утопічних ідей чи планів, що не мають під собою об'єктивного ґрунту. Найчастіше «затридні» вживається в ситуаціях, коли людина або організація вперто намагається втілити явно нездійснений задум, ігноруючи раціональні поради оточення, яке попереджає про невдачу. Цей термін став своєрідним символом недалекоглядності та надмірної самовпевненості, що ігнорує об'єктивну реальність.

На відміну від української сторони, російські військові використовують обтічні вирази, аби приховати власні бойові втрати. Так, замість повідомлень про загиблих та поранених в інформаційному просторі росії часто звучить фраза «*потерь нет*», яка буквально перекладається як «втрат немає». Така лексика, орієнтована на спотворення реальної ситуації, стала основою для виникнення українського саркастичного терміна «*потєрьнет*», що використовується в соціальних мережах для висміювання нечесності і маніпуляцій російської пропаганди: «*Наші військові під Гостомелем знищили підрозділ кадірівців 🔥. Потєрьнет!*» [83].

Наприклад, термін «*зрадофіли*» (люди, що поширюють негативну інформацію про українську армію або дії влади) та «*культурний фронт*» (іронічне позначення у соцмережах) відображають актуальні настрої та суспільні дискусії: «*У вас 100% є друг зрадофіл, якому не подобається абсолютно все!*» [85].

Ще одна цікава група неологізмів в українському мовленні, яка набула поширення під час повномасштабного вторгнення, стосується тематики вибухів та пов'язаних із ними загроз. Серед таких слів особливе місце посіла «*бавовна*», що є креативним переосмисленням українцями російського слова «хлопок».

Військові новини росії весною 2022 року часто використовували термін «хлопок» для згладження згадок про вибухи, які лунали в прикордонних містах, зокрема в Белгороді. Українські медіа і користувачі соцмереж іронічно адаптували це слово, перетворивши його на «бавовну», що дозволяє зберегти емоційну дистанцію та висловити спротив маніпуляціям агресора, додаючи водночас елемент гумору в непрості умови воєнного життя.

‘«Бавовнятко — тварина-привид, м’який і збуджений. Вночі Бавовнятко спокійно ходить на бази, склади, аеродроми, нафтопереробні заводи та інші місця, заповнені легкозаймистими предметами, і починає там гратися з вогнем» [5].

Сучасний воєнний дискурс в Україні зумовив активний розвиток іронічної та саркастичної лексики, що слугує не тільки емоційною розрядкою для населення, але й інструментом спротиву пропагандистським стратегіям агресора. Одним із характерних прикладів таких новотворів є okazіоналізм «бледіна», який вживається в українському просторі для позначення російських ракетних атак і авіанальотів, супроводжуваних повітряними тривогами [84]. Цей термін уперше набув популярності у соціальних мережах, зокрема в харківських групах Телеграм-каналів, що стали активними платформами для обміну інформацією про поточну ситуацію в регіоні: *«Знову на Одесу бледина летить, хутчіш в укриття!»* [86].

Для заміни міжнародного довідкового ресурсу Вікіпедії в російських соцмережах поширюються саркастичні пропозиції щодо створення локальної енциклопедії під назвами на кшталт, *«путлерпедія»*, *«чебурпедія»* або *«ватнікпедія»*, що підкреслюють віддаленість від світового контексту та ізоляціоністську політику рф. Такі терміни є вираженням зневажливого ставлення до спроб агресора створити ізольоване інформаційне середовище та вказують на неприйняття таких спроб в українському суспільстві.

Оказіоналізм *«шМІГ»* утворений за принципом іронічної модифікації назви відомого російського винищувача МіГ. Таке ставлення має на меті

знижувати психологічний тиск від загрози авіанападів та виражати недовіру до технічного забезпечення РФ: *«Знову шміг. Коли вже воно всядеться?»* [83].

Термін *«мопед»* виник у мережевих спільнотах як саркастична назва для іранських безпілотників Shahed, що постачаються до РФ і активно використовуються у війні проти України: *«Летюча балалайка та повітряний мопед. Такими назвами нарекли одесити ворожу зброю після низки атак іранських дронів-камікадзе»* [69]. Назва походить від звуку, подібного до роботи двигуна мопеда, який видає цей безпілотник під час польоту, що робить його впізнаваним ще до наближення до цілі. Оказіоналізм також натякає на те, що хоч ці дрони можуть бути небезпечними, вони залишаються порівняно недосконалими у порівнянні з більш модернізованими західними аналогами, що додає гумористичного забарвлення до теми боротьби з цією технікою.

Засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, інтернет-видання, також відіграють ключову роль у процесі творення та розповсюдження нових слів. Під час війни ЗМІ стали потужним джерелом формування суспільного дискурсу, надаючи новим поняттям офіційного статусу та впроваджуючи їх у широку мовну практику. Журналісти, репортери та аналітики активно використовують нові терміни для опису ситуації на фронті, у політиці та суспільстві, адаптуючи мову до нових реалій.

Активність мовців у номінативній діяльності та поширення експресивно навантажених мовних одиниць в інформаційних джерелах демонструють загальну тенденцію до підвищення національної самосвідомості українців, що відображає їхнє прагнення до усвідомлення та відстоювання власної ідентичності, зокрема через призму української мови. У сучасному контексті українська мова намагається зайняти своє належне місце в соціумі, відображаючи специфічні потреби та інтереси суспільства. ЗМІ, зокрема, через свою доступність, активно формують та поширюють нові мовні одиниці, які знаходять своє визнання у суспільстві, стаючи не лише засобами комунікації, а й інструментами для визначення національної ідентичності.

Важливу роль у цьому процесі відіграє зміна формату взаємодії між медіа та аудиторією. Відмовившись від традиційних формальних стосунків, сучасні засоби масової інформації в Україні стали більш доступними, зрозумілими та особистісно орієнтованими [61, с. 356]. Ця зміна дозволяє створити відчуття безпосередньої участі кожного читача чи глядача в обговореннях та суспільних процесах, що, у свою чергу, збагачує мовний простір новими термінами, фразеологізмами та сленгом, які відображають специфіку повсякденного життя українців. Завдяки цьому, мова медіа набуває гнучкості та адаптивності, швидко реагуючи на зміни в суспільстві, що відображає настрої та проблеми актуального часу.

Крім того, українські ЗМІ часто виконують роль культурного промоутера, встановлюючи нові стандарти комунікації в суспільстві. Вони «задають тон» не лише щодо вибору мовних засобів, а й щодо манери спілкування в цілому. У цьому контексті мова стає не просто інструментом передачі інформації, а важливим елементом культурної ідентичності, що формує нові стилі і норми спілкування. Зважаючи на соціально-політичні зміни, вжиток експресивних, емоційно насичених мовних одиниць у медіа дозволяє створити певний емоційний контекст, в якому кожен споживач інформації може знайти відображення своїх думок і почуттів. Таким чином, мова ЗМІ активно впливає на формування мовної культури суспільства, сприяючи адаптації нових слів і виразів до повсякденної мови.

З огляду на ці аспекти, можна стверджувати, що сучасна інформаційна сфера не лише відображає актуальні тенденції, а й активно формує їх. ЗМІ стають важливими учасниками в процесі словотворення, які через своє впливове медіа-простір сприяють поширенню нових слів і фраз, що збагачують українську мову, одночасно посилюючи національну самосвідомість і ідентичність. Цей процес відбувається в умовах постійної взаємодії між мовою, суспільством і культурою, що підкреслює важливість медіа як активного учасника в мовних змінах та інноваціях.

Основні механізми входження нових слів і фраз із ЗМІ у мову:

1. Офіційний дискурс і термінологія – під час війни ЗМІ часто стають джерелом нових офіційних термінів, які вводяться в обіг державними органами або міжнародними організаціями. Так, в українському медіапросторі активно використовуються терміни «деокупація», «контрнаступ», «евакуація», «демлітаризація», «реінтеграція». Ці терміни спочатку з'являються в офіційних заявах уряду, а потім через медіа інтегруються у повсякденний вжиток громадян: *«Якщо Україна отримає достатньо західної техніки і дозвіл на глибокі удари по РФ, то зможе провести новий контрнаступ 2025-го»* [44].

2. Журналістські неологізми – журналісти, коментатори та аналітики активно використовують творчий підхід до мовлення, часто створюючи нові лексеми та вирази для опису ситуації. Наприклад, слово *«руський мір»*. Неологізм *«русский мір»* набув виразного негативного значення, особливо в українському та світовому контекстах, унаслідок агресивної політики росії щодо сусідніх держав. Цей термін виник ще на початку 2000-х років як частина ідеологічного концепту, що мав підкреслити культурну єдність і вплив російської культури на «близьке зарубіжжя». Проте з часом *«русский мір»* набув інших конотацій, ставши асоціацією для багатьох із агресією, насильством та нав'язуванням певного світогляду, часто попри волю самих народів, до яких він «застосовується». На сучасному етапі, особливо під час і після російської агресії проти України, цей термін став символом агресивної експансії, порушення міжнародного права і загрози для національного суверенітету. В Україні та багатьох інших країнах термін використовується з різким негативним підтекстом, підкреслюючи примусовий і варварський характер російської «культурної» політики. Використання фрази *«русский мір»* нині найчастіше має іронічне або саркастичне забарвлення, яке контрастує з її початковим, помірно-патріотичним звучанням: *«Захищала «руський мір»: ексдиректорку школи із Житомищини ув'язнять на 5 років без іспитового терміну»* [69].

3. Експертні коментарі та інтерв'ю – під час війни експерти, політики, військові аналітики часто вводять нові терміни або розширюють значення існуючих слів через ЗМІ. Такі слова, як *«патріотична війна»*, *«гібридна війна»*,

«асиметрична відповідь», стають звичними завдяки частому використанню у висловлюваннях фахівців на новинних платформах.

4. Інтернаціоналізація лексики – війна в Україні отримала широке міжнародне висвітлення, що спричинило адаптацію українських військових і політичних термінів іншими мовами. У свою чергу, українська мова запозичує нові терміни від міжнародних партнерів. Наприклад, такі слова, як «ленд-ліз» (від американської програми військової допомоги), «дрони-камікадзе», увійшли до українського медіадискурсу через міжнародні ЗМІ та дипломатичну комунікацію: «З жовтня американський закон про ленд-ліз для України втратив чинність» [44].

Процес адаптації нових слів і фраз, що виникають через інтернет-комунікацію та ЗМІ, проходить кілька етапів:

- Інновація – створення нового слова або фрази для позначення нових реалій війни, які раніше не існували або не мали потреби в спеціальних термінах.
- Поширення – інтернет та ЗМІ забезпечують масове розповсюдження нових слів серед широкої аудиторії, особливо через соціальні мережі та інформаційні ресурси.
- Кодифікація – деякі нові слова, особливо ті, що з'являються в офіційному дискурсі, можуть бути закріплені у словниках або нормативних актах, набуваючи статусу офіційної термінології.
- Адаптація – нові слова часто зазнають фонетичних, морфологічних і синтаксичних змін для узгодження з нормами української мови.

Інтернет-комунікація та ЗМІ є потужними каталізаторами появи нових слів і фраз у сучасній українській мові, особливо в умовах війни, коли виникають нові потреби в номінації явищ та подій. Інформаційні ресурси та цифрові платформи забезпечують швидке поширення нових лексичних одиниць, які відображають поточні соціально-політичні реалії та сприяють оновленню лексичного складу мови. Війна стала не лише викликом для суспільства, але й поштовхом для інтенсивного розвитку української мови.

2.4. Запозичення з англійської та інших мов: адаптація й вплив на українську словотворчість

Запозичення з інших мов найбільш чітко відображуються саме на лексичному рівні. У сучасній українській мові спостерігається значне зростання кількості англіцизмів, які активно впроваджуються в усі сфери життя, від медіа до повсякденної комунікації. Це явище пов'язане не лише з глобалізацією, а й із технологічним прогресом, зокрема, зі збільшенням використання цифрових технологій та соціальних мереж. У наукових працях дослідники часто оперують терміном «англіцизм», проте одностайної дефініції цього поняття досі немає. У словнику української мови термін «англіцизм» означає слова, запозичені з англійської мови, а також іншомовні слова, що проникли в мову через англійське посередництво [57, с. 44].

Важливо відзначити, що в багатьох інших словниках розмежовують поняття «іншомовні слова» та «запозичення». Іншомовними прийнято вважати лексеми, які запозичені з іншої мови, але не засвоїлися в комунікації та зберігають ознаки свого походження. Це може проявлятися в специфічній формі та семантиці, що вказує на їхнє іноземне походження. Наприклад, такі слова, як «блог», «хостинг», «дизайн» використовуються в українській мові, однак їхнє сприйняття може відрізнятися в залежності від мовного середовища, у якому вони вживаються.

В умовах постійної комунікації між культурами запозичення з інших мов, зокрема з англійської, не лише збагатили українську лексику, а й стали важливими елементами соціокультурного контексту. Вони відображають нові реалії, актуальні тенденції та зміни в суспільстві, що формуються під впливом зовнішніх факторів. Адаптація цих запозичень відбувається на кількох рівнях: фонетичному, морфологічному та семантичному, що свідчить про гнучкість української мови і її здатність до еволюції. Це адаптаційне явище відкриває нові можливості для розвитку словотворчості та збагачення української мови, що

особливо актуально в умовах глобалізації та інтеграції України у світовий культурний простір.

Запозичення з іноземних мов, зокрема англійської, стали невід'ємною частиною сучасного українського словотворчого процесу, особливо під час активної фази російсько-української війни. Війна створила нові соціально-політичні та військові реалії, для яких потрібно було розробити відповідну термінологію. Значна частина цієї нової лексики була запозичена з англійської та інших мов. Це пов'язано із глобалізацією, міжнародною підтримкою України, інтенсивною взаємодією з міжнародними організаціями та військовими союзниками, а також з розвитком інформаційних технологій.

Запозичення під час війни, як правило, відображають нові явища, концепти та технології, які раніше не були характерними для українського контексту або які раніше не потребували спеціальної номінації. Умови війни вимагали швидкого реагування з боку мовної системи на появу нових понять, тому багато запозичень з англійської мови стало основою для формування нової військової та політичної лексики.

Запозичення з англійської мови у сфері військової лексики є одними з найпоширеніших у сучасній українській мові. Це пов'язано з міжнародною військовою допомогою Україні, зокрема постачанням західного озброєння та технологій.

Запозичення з англійської мови під час війни в Україні продовжують збагачувати українську лексику, зокрема в контексті термінів, що позначають військову техніку та специфічні ситуації, пов'язані з бойовими діями. Переважно це слова, які стосуються озброєння, а також нові форми, що утворилися на основі цих лексем. «Атакамс» (ATACMS) – це скорочення від «Army Tactical Missile System», що в українській мові вживається для позначення тактичних ракетних систем, які надають українській армії можливість завдавати ударів на значній відстані. Від терміна «атакамс» утворюється слово «атакамсити», що означає завдати удару цими ракетами.

«Хаймарс» (HIMARS) – аббревіатура, що розшифровується як «High Mobility Artillery Rocket System». Ця система активно використовується українською армією та асоціюється з високою мобільністю та ефективністю вогневого ураження. На базі цього терміна виникає неологізм «хаймарсити», що позначає дії по знищенню ворога за допомогою цієї системи.

«Джавелін» (Javelin) – це протитанковий ракетний комплекс, який став символом боротьби проти важкої техніки супротивника. Слово «джавелінити» вживається для опису процесу ураження танків і бронетехніки за допомогою цього комплексу. «Стінгер» (Stinger) – переносна зенітна ракетна система, що дозволяє знищувати літаки супротивника. Неологізм «стінгерити» вживається для опису дій, пов'язаних із застосуванням цього озброєння, позначаючи специфічні дії по ураженню повітряних цілей. Ці нові форми стали частиною розмовної та медійної мови, підкреслюючи сучасний контекст і нові реалії, з якими стикається українське суспільство.

Запозичення з англійської активно використовуються у політичному та дипломатичному дискурсі. Такі терміни, як «ленд-ліз» (відповідно до програми допомоги США під час війни), «санкції», «ембарго», «блокада», є результатом широкої міжнародної підтримки України в умовах війни. Вони використовуються в офіційних заявах, у засобах масової інформації, а також у політичних дискусіях: *«Сполучені Штати підготували масштабний пакет санкцій проти зарубіжних гравців, які надають сприяння РФ у її війні проти України»* [44].

Інтернет-комунікація, особливо через соціальні мережі, є важливим джерелом для поширення англійських запозичень. Це явище стало особливо помітним під час війни, коли онлайн-простір став ключовим місцем обміну інформацією та новинами. Такі терміни, як «фейк» (підробка, неправдива інформація), «блокбастер» (велика операція чи подія з великим впливом), «кібербезпека», стали невід'ємною частиною лексикону в умовах війни: *«Зеленський звільнив Іллю Вітюка з посади керівника департаменту кібербезпеки»* [44].

Особливо важливим неологізмом, який увійшов до української мови з англійської, є «блекаут» (blackout). Цей термін означає масове відключення електроенергії, яке стало звичним явищем під час російських атак на енергетичну інфраструктуру України. В українських ЗМІ слово «блекаут» часто вживається для опису наслідків ворожих дій, зокрема під час ракетних обстрілів: *«Запорізька АЕС вкотре опинилася на межі блекауту: що трапилось»* [44]. Термін набув широкого вжитку, оскільки українці стали стикатися з ситуаціями, коли електропостачання зупиняється, що веде до значних труднощів у повсякденному житті. Відомим стало слово – «донат» або його похідні. Воно означає надання власних коштів на армію чи в інші структури задля успішнішої боротьби проти ворога: *«Нижче наведено наші проекти та способи задонатити, щоб приєднатися до нас у реалізації нашої місії»* [4].

Запозичення з англійської мови під час війни в Україні демонструють адаптивність та динамічність української лексики. Неологізми, що позначають як військові дії, так і наслідки воєнних конфліктів, стають частиною щоденного спілкування, вносячи нові значення та форми в українську мову. Це свідчить про здатність мови до змін та її активне реагування на виклики часу.

Запозичення з англійської мови впливають на українську словотворчість кількома важливими способами. Запозичення з англійської мови збагачують український лексичний склад новими поняттями, які раніше не існували в українській мовній системі. Це стосується, зокрема, технологічної та військової лексики. Нові запозичені терміни стають основою для подальшого словотворення та створення похідних слів, що сприяє розвитку мовної системи. Поява нових запозичень стимулює розвиток словотворчих процесів в українській мові. Багато запозичених слів стають основою для утворення похідних лексем, нових фраз та термінів. Наприклад, від запозиченого «дрон» було утворено терміни «дроновий удар» (удар із застосуванням дронів). Запозичення з англійської мови сприяють інтеграції України в міжнародний мовний простір. Це відображає не лише тісну військову та політичну співпрацю з міжнародними партнерами, але й відкритість до нових технологій та ідей.

У процесі мовної еволюції під впливом політичних і соціальних факторів українська мова зазнала значних змін, особливо в умовах російської агресії. Запозичення з російської мови стали помітними не лише в лексиці, а й у правописі, який адаптує елементи російської мови. Це явище стало особливо актуальним, коли йдеться про терміни, що стосуються військових дій і окупантів.

В умовах війни, особливо в контексті вживання термінів, що позначають російських військових, стала популярною практика використання великої літери Z. Ця літерна конвенція слугує не лише для виділення слів, а й для надання їм зневажливого підтексту. Наприклад, терміни на кшталт «*Зайди*», «*Z-окупанти*», «*Zвірюки*», «*головоріZи*», «*мерZотники*» стали поширеними у мовленні та медіа, де акцентується на агресії та злочинних діях російських військових.

Запозичення з російської мови в українську часто включає заміну літери «о» на «а». Це явище спостерігається у словах, що стосуються російських окупантів, і відображає як соціальну реакцію на війну, так і певну іронію. Наприклад, термін «*асвабодітелі*» (освободители) замість традиційного написання на російській мові став жартівливим виразом, що вказує на негативне сприйняття «визволителів».

В умовах конфлікту мовна реакція українців набуває особливого забарвлення. Запозичення не лише викликане необхідністю, але й часто служить засобом вираження протесту та негативного ставлення до агресора. Так, вжиток слів на кшталт «мародери» (мародеры) свідчить про активну суспільну реакцію на злочини, що вчиняються російськими військовими в Україні. Запозичення з російської мови в умовах війни відображає не лише мовні зміни, а й соціальну та культурну трансформацію. Зміна правопису та активне використання нових форм є частиною колективного усвідомлення та відстоювання національної ідентичності.

Таким чином, мовні зміни, спричинені війною в Україні, є свідченням не лише адаптації української мови до нових умов, а й глибокого соціального збурення. Запозичення з російської мови, особливо з видозміною правопису, стали важливими елементами мовного контексту, що відображає не лише

агресію, а й національну ідентичність та опір. Ці зміни свідчать про активність мовців у процесі формування нової мовної реальності, що відповідає сучасним викликам.

Проте, в умовах триваючого конфлікту з Російською Федерацією в Україні спостерігається активний процес дерусифікації. Це явище охоплює всі сфери суспільного життя, включаючи культуру, політику та побутове спілкування. Відповідно до цього процесу, російська мова, яка раніше мала значний вплив на українське суспільство, сьогодні використовується мінімально. Багато українців, особливо молодше покоління, активно намагаються забути російську мову, замінюючи її українською.

У культурній сфері спостерігається значний зсув у бік української мови. Фільми, музика, література та інші культурні продукти дедалі частіше виробляються українською мовою. Це стало частиною національної ідентичності та самоусвідомлення українців, які прагнуть зберегти свою культуру та мову в умовах зовнішньої агресії. У політиці дерусифікація також стала пріоритетом, оскільки українські чиновники і політики переходять на українську мову у своїх виступах та публікаціях. Величезна кількість суспільних ініціатив і законодавчих актів має на меті підтримати використання української мови в усіх сферах життя.

В побутовому мовленні українці прагнуть спілкуватися виключно українською, що підтверджується численними опитуваннями. Багато людей свідомо уникають російських слів і виразів у своїй мові, намагаючись зберегти культурну автентичність. Це бажання викликане не лише політичними причинами, а й глибоким почуттям національної гордості та потребою в самовираженні.

Процес дерусифікації в Україні супроводжується також початком використання слів з англійської мови. В умовах війни українці почали активно запозичувати терміни з англійської, особливо в контексті військових дій, технологій і міжнародної підтримки. Це не лише сприяє оновленню лексичного складу української мови, але й підкреслює інтеграцію України в світову спільноту. Запозичення з англійської мови є свідченням змін у сприйнятті

інформації та комунікації в нових реаліях, які потребують швидкої адаптації до сучасних умов.

Висновки до Розділу 2

У розділі було проаналізовано вплив політичної та соціальної ситуації в Україні на словотворчість в умовах російської агресії, що розпочалася у 2014 році. Політичні зміни, що відбулися в Україні, сприяли виникненню нових термінів і виразів, які стали невід'ємною частиною мовленнєвого простору. Соціальні події, зокрема Революція Гідності та військові дії на сході України, істотно вплинули на формування нового лексичного складу, в якому відображено як емоційне реагування суспільства на події, так і прагнення до національної самоідентифікації.

Аналіз політико-військової лексики засвідчив, що нові терміни, що виникають в умовах конфлікту, мають специфічні семантичні та стилістичні особливості. Значна частина новоутворень носить експресивний характер і служить для висловлення негативних оцінок, що, в свою чергу, підтверджує гостроту переживань українського суспільства.

Дослідження також показало, що Інтернет-комунікація та засоби масової інформації відіграють важливу роль у формуванні нових слів і фраз. Сучасні медіа не лише відображають, але й активно формують мовленнєві тенденції, пропонуючи нові вирази, що швидко входять у повсякденний вжиток. Це свідчить про динамічний характер української мови, яка постійно адаптується до змінюваних соціокультурних умов.

На завершення, процес запозичення з англійської та інших мов також став значущим чинником впливу на українську словотворчість. В умовах глобалізації та активної інтеграції України в міжнародний простір спостерігається зростання використання англійських термінів, що відображає сучасні реалії війни та співпраці з міжнародною спільнотою. Це, у свою чергу, створює нові можливості для розвитку української мови, розширюючи її лексичний запас і збагачуючи мовну культуру.

РОЗДІЛ 3. ЛІНГВІСТИЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ НАСЛІДКИ НОВИХ СЛОВОТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Вплив нових слів на формування української мовної ідентичності.

Війна в Україні (2014–2024) суттєво вплинула на мовну ситуацію в країні, зокрема на розвиток нових словотворчих процесів та формування української мовної ідентичності. Протягом війни відбувалося активне творення нових слів і термінів, які були викликані необхідністю адаптації мови до нових соціально-політичних, військових, технологічних і культурних реалій. Ці процеси мають значний вплив на мовну ідентичність українців, яка, з одного боку, зміцнюється через посилення української мовної самобутності, а з іншого боку, відкривається до нових міжнародних впливів.

Мовна ідентичність нації формується через використання мови як основного інструменту комунікації, а також через віддзеркалення в мові цінностей, досвіду, історичних подій та соціальних реалій. В умовах війни мовна система України пройшла через кілька ключових етапів змін, що були пов'язані з впровадженням нових лексичних одиниць. Вони стали відображенням не лише нових обставин, але й змін у світогляді та самосвідомості українців.

Нові терміни, пов'язані з війною, стали маркерами суспільної свідомості та ідентичності. Слова, що виникли або набули нових значень у контексті військових дій, є символічними маркерами української опору та боротьби за незалежність. Наприклад, такі слова, як *«кіборги»* (захисники Донецького аеропорту), *«байрактар»* (безпілотною, символ успішних військових операцій), *«джавелін»* (переносний протитанковий комплекс), набули особливого статусу в суспільному дискурсі. Вони не лише вказують на конкретні реалії війни, але й стали символами героїзму, стійкості та мужності українських військових.

Нові лексичні одиниці не лише називають нові явища або технології, але й мають важливий семантичний та стилістичний вплив на мовну ідентичність.

Війна в Україні стала каталізатором для появи слів, які відображають зміну суспільних пріоритетів, а також пошук національної єдності та самовизначення.

1. Семантична насиченість та символізм. Багато нових слів мають глибокі семантичні шари, які включають культурні та політичні підтексти. Наприклад, слово «*деокупація*» набуло символічного значення не лише як військовий термін, а й як вираз прагнення до відновлення суверенітету України. Аналогічно, терміни «*асиметричні відповіді*» або «*контрнаступ*» стали не просто технічними поняттями, а частиною суспільного дискурсу, який підкреслює стійкість і адаптивність українського народу.

2. Стилiстичні особливості. Нові слова та терміни, що виникли в умовах війни, часто мають чітко виражену стилістичну забарвленість. Вони можуть бути офіційними (наприклад, «*військова допомога*», «*гуманітарні коридори*») або неформальними (наприклад, «*рашисти*», «*орки*», що вживаються для зневажливої характеристики російських військ). Стилiстичне забарвлення таких слів також відіграє важливу роль у створенні національної ідентичності, відображаючи настрої українського суспільства та його реакцію на агресію: «*...орки вдерлись до моєї домівки в Гостомелі, розграбували весь дім, ще й поналивали в чарки оливкову олію, думаючи, що то алкоголь*» [86].

Фразеологізм «*піти слідом за російським військовим кораблем*» є одним із найбільш відомих висловлювань, які набули популярності у сучасному українському мовленні в умовах повномасштабної війни з росією. Він виник після того, як український військовослужбовець, перебуваючи на острові Зміїний, відповів цими словами на ультиматум російського крейсера «Москва» здатися [53]. Слова стали символом незламності, мужності та спротиву українських військових та народу загалом. Спочатку вислів використовували як прямий вираз відмови від підкорення окупаційним вимогам, проте згодом він почав слугувати евфемізмом для вираження непокори, неприйняття чи заперечення. Його функція замінювати нецензурні вислови зробила цей фразеологізм популярним як у формальній, так і в неформальній комунікації.

Другою виразною фразеологічною одиницею став вислів *«відвідати концерт Кобзона»*, який в українському мовленні та інформаційному просторі часто використовується як евфемізм для позначення смерті російських військових [53]. Йосип Кобзон, російський естрадний співак, відомий своєю підтримкою режиму путіна та агресивною політикою рф, вже після своєї смерті став іронічним символом для позначення кінцевої долі загарбників. Таким чином, *«відвідати концерт Кобзона»* у сучасній українській культурі символізує приєднання до інших померлих прихильників російського агресивного курсу, а також служить метафорою для незворотності розплати за участь в агресії: *«Такий напис можна побачити в тимчасово окупованій Феодосії, де десятки окупантів відправились на концерт кобзона»* [85]. Цей фразеологізм поступово набув поширення не лише в медійному просторі, але і в побутовому спілкуванні українців, що підкреслює символічний аспект реакції на агресора через гумор та сатиру.

Слово *«паляниця»* набуло значущого символічного значення під час російсько-української війни, ставши водночас засобом мовної самоідентифікації українців та «паролем», який чітко відрізняє їх від росіян. Українське слово *«паляниця»* (традиційний вид хліба) з перших днів війни використовувалось як лінгвістичний тест, оскільки російськомовні особи, зокрема громадяни росії, відчують труднощі у його правильній вимові. Вони зазвичай вимовляють це слово з акцентом, замінюючи звук [ц] на [тс], що призводить до помилкової вимови на кшталт *«палянiтсiя»*. Ця особливість створила своєрідний *«розпізнавальний знак»* для виявлення потенційно ворожих осіб, що використовувалось під час конфлікту.

Для українців *«паляниця»* перетворилась на більше, ніж просто хліб: це стала культурна та національна ідентифікація, що символізує стійкість, незламність і мовну самобутність на тлі загарбницької війни. У контексті мовної політики цей термін став одним із символів протистояння русифікації, яку Україна активно долає, прагнучи до посилення національної самоідентичності через мову. Таким чином, *«паляниця»* не лише засвідчує приналежність до

української культури, але й підкреслює важливість мовного бар'єра в умовах війни, оскільки мова є одним із перших засобів виявлення національної солідарності та ідентичності.

Нові слова не лише змінюють мовний ландшафт України, але й глибоко впливають на соціокультурні процеси, сприяючи розвитку національної ідентичності. Введення нових слів та термінів, які описують реалії війни, сприяє консолідації українського суспільства. Мова стає інструментом єдності, коли нові слова створюють спільні символи, зрозумілі та важливі для всіх українців. Наприклад, термін *«волонтери»* став символом громадянської підтримки армії та соціальних ініціатив, що допомагають у часи кризи. Така лексика не лише описує події, але й слугує засобом зміцнення суспільних зв'язків.

Нові слова, створені в умовах війни, допомагають зберегти та розвивати культурну самобутність українців. Вони стають носіями національних ідеалів і цінностей, символізуючи боротьбу за незалежність і прагнення до свободи. Крім того, ці нові лексичні одиниці створюють нові форми національного наративу, що закріплює уявлення про Україну як державу, що пройшла через випробування та продовжує розвиватися попри зовнішню агресію.

Нові словотворчі процеси під час війни також підкреслюють стійкість української мови до зовнішніх впливів. Хоча в українську мову активно запозичуються нові терміни з інших мов, ці слова адаптуються до українських мовних норм, зберігаючи національну самобутність мови. Наприклад, запозичення з англійської або військової лексики, такі як *«хаймарс»* чи *«дрон»*, стають органічною частиною українського лексикону, одночасно відображаючи глобальні процеси та українську реальність.

Отже, нові слова, що виникли в умовах війни в Україні, мають значний вплив на формування української мовної ідентичності. Вони виконують не лише номінативну функцію, а й стають важливими символами національної єдності, боротьби за свободу та прагнення до незалежності. Війна сприяла розвитку словотворчих процесів, що відображають нові соціальні та політичні реалії, а також допомогла українцям знайти нові форми самовираження через мову. Нові

слова сприяють зміцненню національної ідентичності, допомагаючи українцям формувати власний наратив у контексті війни та міжнародної підтримки.

3.2. Використання нових слів у контексті мовної політики та ідеології

Війна в Україні (2014–2024) не лише викликала появу значної кількості нових слів і термінів, але й стала каталізатором для зміни мовної політики та її впливу на ідеологічні процеси в суспільстві. Нові лексичні одиниці, що увійшли до української мови в цей період, відображають не лише реалії війни, а й більш глибокі ідеологічні зміни, що стосуються національної ідентичності, державної політики, боротьби з російським імперіалізмом та глобальної інтеграції. Це стосується як політичної риторики, так і культурної сфери, медіа та інтернет-комунікації.

Мовна політика, спрямована на підтримку та розвиток української мови, набула нового змісту в умовах військової агресії з боку росії. Одним з основних завдань мовної політики в ці роки стало захист української мови від русифікації та підсилення її позицій у всіх сферах суспільного життя. У цьому контексті нові слова стали важливим інструментом не лише номінації нових реалій, але й впливу на ідеологію та мовну свідомість громадян.

Нові політичні терміни, що увійшли до української мови під час війни, відображають зміну пріоритетів у національній політиці та ідеології. Наприклад, слова *«деокупація»*, *«реінтеграція»* і *«колаборант»* стали важливими елементами державної політики щодо повернення окупованих територій та притягнення до відповідальності осіб, що співпрацювали з російськими окупаційними адміністраціями. Ці терміни не лише визначають конкретні дії чи явища, але й служать для формування політичної ідеології, що відображає прагнення до національної єдності та відновлення територіальної цілісності.

Нові слова, що використовуються для позначення російських військових та російської агресії, також відображають ідеологічну позицію української держави та суспільства. Такі терміни, як *«рашизм»*, *«орки»*, *«окупанти»*, мають

виражено негативне значення і є частиною наративу, що підкреслює агресивний, колоніальний характер дій росії. Ці слова виконують важливу ідеологічну функцію, створюючи мовні маркери, що протистоять російській пропаганді та підкреслюють національний спротив.

Аналізуючи військову лексикографію, особливо в контексті неологізмів, що виникли в 2022 році під впливом війни, слід зазначити, що найбільша кількість нових термінів була створена для опису ворога. Ці неологізми виникають у відповідь на сучасні виклики, з якими стикається українське суспільство, і вони виконують декілька функцій. По-перше, вони мають на меті створення миттєвого психологічного ефекту, який підсилює процес демонізації агресора. Зокрема, через такі лексичні інновації громадяни мають можливість висловлювати свої емоції, такі як гнів і ненависть до ворога, що в свою чергу сприяє зниженню психологічного стресу, викликаного війною [23].

Одним із найбільш значущих сучасних воєнних неологізмів є слово «*рашизм*», яке привернуло міжнародну увагу, ставши виразною мовною одиницею, що символізує певну ідеологічну позицію. Слово пояснюється як «російський варіант нацизму» в популярному онлайн-словнику Urban Dictionary [84], і цей новотвір походить від об'єднання понять «росія» та «фашизм», тобто поєднання геополітичного джерела ідеології з тоталітарною ідеєю, що характерна для нацистських практик. Слово вказує на низку ознак, пов'язаних із агресивною зовнішньою політикою та репресивними методами російського режиму, акцентуючи увагу на порушеннях міжнародних прав людини та воєнних злочинах, що здійснюються за його підтримки. Прикладом застосування цього терміну є фраза: «*Від злочинів рашистів у Бучі загинули понад 1100 мирних жителів*», яка відображає масштаб трагедії та акцентує на зв'язку між терміном «*рашизм*» і конкретними злочинами, що здійснюються представники цієї ідеології, які пов'язуються з російською агресією.

У сучасному мовному просторі активно використовуються різноманітні неологізми, що виникають внаслідок політичних та соціальних подій, зокрема з початком агресії росії проти України. Ці новоутворення відображають не лише

ставлення до держави-агресора, а й ідентифікують окремі соціальні групи та індивідів [56].

Серед нових лексем, що стосуються росії, можна виділити такі: *«рашка»*, *«раша»*, *«расея»*, *«кацапія»*. Ці слова часто містять елементи зневаги та недооцінки, вказуючи на несуттєвість або іронію стосовно країни. *«Москальщина»*, *«недокраїна»*, *«терраша»*, *«мордор»*. *«Путлер»* – порівняння Путіна з Гітлером, яке виникає на основі його агресивних дій. Ці терміни підкреслюють культурну та історичну дистанцію, вказуючи на певні негативні аспекти російської дійсності.

Друга група складається з неологізмів, що стосуються конкретних осіб: *«Путлер»*, *«пуйло»*, *«пукін»*. Ці назви, зазвичай, мають негативну конотацію і використовуються для висміювання або зневаги. *«Бункерний дід»* – це словосполучення вказує на образ президента росії, який перебуває в ізоляції, та його політичну неадекватність.

В наступній групі представлено терміни, що описують представників російського уряду: *«Відьмедєв»*, *«алкофсб»*, *«кремлядь»*. Слово *«відьмедєв»* утворено через метатезу звуків, підкреслюючи образ «відьми», що натякає на небезпечну і злоякісну сутність особи. *«Сумна коняка»* вживається для позначення Лаврова, вказуючи на його зовнішність і недолугі висловлювання.

Таким чином, ці новотвори відображають не лише зневагу до держави-агресора, але й комунікативні стратегії суспільства у відповідь на політичні реалії, а також сприяють формуванню нових культурних і соціальних кодів в Україні.

Після 24 лютого 2022 року в українському медіапросторі відбулася чергова хвиля переосмислення офіційної назви країни-агресора, що призвело до виникнення нових форм її написання та позначення. Однією з найбільш виразних змін стало написання *«росія»* з малої літери, що символізує зневажливе ставлення до країни-агресора і водночас демонструє негативне сприйняття її політики та дій на міжнародній арені. Цей спосіб написання, який передбачає зниження значущості топоніма, швидко закріпився у соціальних мережах,

незалежних ЗМІ та навіть у побутовій комунікації, ставши своєрідним культурним маркером протистояння. Іноді цей прийом доповнюють, зменшуючи першу літеру ще більше порівняно з іншими літерами слова, щоб підкреслити зневагу до країни.

Цей феномен отримав навіть певне обґрунтування з точки зору української лінгвістичної норми, згідно з якою написання з малої літери може позначати відсутність пошани до суб'єкта, що згадується, особливо у випадках політично-ідеологічного забарвлення: «Насправді, правило таке є. Воно звучить так: прізвища людей та імена, які вживають зневажливо, пишуть з малої літери. І це правило давнє, воно ще з радянських часів було в нашому правописі. Наприклад, «гітлери», «путіни» ми можемо спокійно писати з малої літери, це відповідає вимогам чинного правопису. А щодо назви країни, цього немає в правописі, але за аналогією, зважаючи на ситуацію в країні, можна застосувати це правило і до неї» [59]. Такий підхід демонструє не лише зміну у сприйнятті, але і прагнення мовців привнести у мову додатковий сенс – контрсимволічний, що розкриває ставлення до агресії. Цей дискурс активно розгортається в українських медіа, і представники громадськості та наукової спільноти наводять аргументи, що підсилюють ідею написання топоніма з малої літери як відповіді на агресію і як знака національного супротиву [17].

Другий блок новотворів у сучасній українській мові пов'язаний із військовою тематикою, зокрема з назвами зброї, військового обладнання та амуніції. Така специфічна лексика відображає як прагнення українців наблизити військову термінологію до буденного мовлення, так і створення розпізнавальних, кодових найменувань для позначення об'єктів, які стали невід'ємною частиною повсякденного життя в умовах війни. Наприклад, одяг військових отримує у повсякденній мові такі назви, як «*мультик*» (*маскувальний костюм*), «*цифра*» (*камуфляжний візерунок*), «*піксель*» (*піксельний камуфляж*), «*термуха*» (*термобілизна*), «*педалі*» (*військове взуття*).

Зброя також отримує колоритні народні назви, що наближає їх до масової свідомості та створює емоційно забарвлені образи, які підтримують бойовий дух.

До прикладу, автомати Калашникова часто називають «калашматами», що передає своєрідну індивідуальність зброї, тоді як більш оригінальні й унікальні найменування отримують гранатомети та інше спорядження, зокрема «*шайтан-труба*» або «*покемон*» для потужних систем зброї. Серед іншого обладнання побутує й лексика для позначення засобів спостереження: так, «*пташки*» і «*ночніки*» відображають тепловізори та нічні приціли, що є необхідними для ведення сучасних бойових дій [35].

Окрім того, в українському суспільстві можна помітити поширення лексики, що пов'язана з дегуманізацією противника, який втрачає людські риси у сприйнятті як цивільних, так і військових. Така тенденція дозволяє виразити ставлення до агресора як до сили, позбавленої моральних цінностей, що дозволяє психологічно дистанціюватися від противника. Наприклад, ворог часто набуває іменувань, які принижують його статус або ж натякають на його віддалення від людської природи. Саме у такий спосіб нова лексика дозволяє учасникам війни, зокрема військовим, легше переносити бойові дії, сприяє психологічній адаптації та створює відповідний наратив у свідомості суспільства.

Водночас, у медійному просторі виникає дискусія стосовно наслідків використання дегуманізуючих термінів для позначення противника. Деякі фахівці та журналісти зазначають, що такі мовні прийоми можуть мати зворотний ефект, розмиваючи уявлення про справжні дії ворога та його небезпеку, оскільки перетворення супротивника на «невидимий образ» може знецінювати військові зусилля ЗСУ. Проте інші дослідники вважають, що така лексика, навпаки, створює потужний механізм емоційної віддушини, особливо у моменти підвищеного стресу [15].

Однією з ключових функцій нових слів в умовах війни стало формування чіткого ідеологічного контексту, який відображає боротьбу України за суверенітет, незалежність та національну гідність. У цьому процесі важливу роль відіграє медіа та громадські організації, що активно використовують нову лексику для формування суспільних настроїв.

У контексті війни термін «*волонтер*» набув нового значення та став важливим маркером національної ідеології. Волонтерський рух в Україні під час війни відіграв ключову роль у підтримці армії та населення, і це знайшло відображення в мові. Волонтери стали символом громадянської відповідальності та єдності, а слово «*волонтерство*» набуло виражено позитивного змісту, що відображає національні цінності підтримки, співпраці та самоорганізації суспільства. Волонтерський рух також підкреслює незалежність українського суспільства від державних структур, що є важливою частиною ідеологічної картини боротьби за незалежність.

Слово «*перемога*», яке раніше використовувалося в загальному сенсі, у час війни стало центральним ідеологічним концептом, що втілює прагнення до звільнення територій та подолання ворога. Особливо виразно цей термін використовується в публічній риториці політичних лідерів, медіа та в соціальних мережах. Військові досягнення, успіхи на міжнародній арені чи символічні перемоги (як, наприклад, підтримка України міжнародними партнерами) активно позначаються цим терміном, що зміцнює національну свідомість і підкреслює ідеологічну спрямованість до кінцевої мети – перемоги у війні.

В умовах російської агресії та військових дій в Україні мова стала не лише засобом комунікації, але й важливим інструментом національної ідентифікації та політичної виразності. Деякі крилаті вислови стали символами боротьби за незалежність і гідність українського народу. Вони не лише передають емоції, а й служать виразом колективної пам'яті, патріотизму та єдності. Розгляньмо детальніше:

«*Слава Україні! Героям слава!*» – цей вислів став однією з найпоширеніших патріотичних формулювань, що активно використовуються в суспільному та політичному дискурсі. Відзначаючи героїзм українських захисників, ця фраза символізує визнання їхнього внеску у боротьбу за суверенітет країни. У контексті мовної політики цей вислів підкреслює національну ідентичність та сприяє згуртуванню суспільства навколо спільної мети – відстоювання незалежності.

«Слава нації! Смерть ворогам!» – цей лозунг часто вживається в акціях протесту та під час військових дій. Він не лише стверджує силу національного духу, але й відкрито висловлює ворожість до агресора. У мовній політиці фраза виконує функцію мобілізації населення, формуючи певну ментальність, яка відображає прагнення до свободи та справедливості. Вона закликає до активних дій у захисті національних інтересів.

«Україна понад усе!» – цей вислів виражає пріоритетність інтересів держави над особистими. У мовній політиці він сприймається як важливий елемент консолідації суспільства, що підкреслює готовність українців до самопожертви заради блага країни. Ця фраза спонукає до глибшого розуміння значення національної ідентичності та патріотизму.

*«Путін х*йло!»* – цей вираз став культурним феноменом, активно використовуваним в Україні та за її межами. Він не лише демонструє ставлення до російського президента, а й виражає агресію та протест проти політики Кремля. У контексті мовної політики цей вислів сприяє формуванню негативного іміджу агресора, що, в свою чергу, зміцнює моральний дух українців у боротьбі за свободу.

«Ласкаво просимо до пекла!» – ця фраза має більш метафоричний підтекст і часто вживається для вираження ставлення до ворогів України. Вона символізує те, що агресори не знайдуть на українських землях нічого, крім опору та неприйняття. У мовній політиці цей вислів підкреслює рішучість українців захищати свою землю, протистоячи будь-яким спробам нав'язати інші цінності чи ідеології.

Використання цих висловів у контексті мовної політики та ідеології демонструє, як мова може слугувати інструментом не лише для комунікації, а й для формування політичної свідомості та національної ідентичності. В умовах війни слова набувають нового значення, виконуючи роль каталізаторів змін у суспільстві та посилюючи відчуття єдності й солідарності серед українців. Ці фрази є важливими елементами сучасної української мови, які відображають не лише реалії війни, але й прагнення до гідності та незалежності.

Важливим аспектом мовної політики в умовах війни стала дерадянізація української мови, яка передбачає відмову від російських та радянських мовних впливів. Наприклад, замість термінів, пов'язаних із радянським минулим, таких як «велика вітчизняна війна», все більше використовується термін «Друга світова війна», що відображає бажання дистанціюватися від російських наративів та історичної інтерпретації. Такі зміни в лексиці є частиною ширшого ідеологічного процесу дерадянізації суспільної свідомості, що підтримується на рівні державної політики.

Мовна політика держави також активно впливає на розвиток і закріплення нових термінів та концептів у суспільному дискурсі. Державна ідеологія в умовах війни спрямована на підтримку національної єдності та захисту суверенітету, що знаходить своє відображення у використанні нової лексики в офіційній риторичі.

У законодавстві та офіційних документах війна сприяла закріпленню нових термінів, які відображають політичну ідеологію України. Наприклад, поняття «захисник України», «агресія», «окупація» та інші слова стали офіційно вживаними у правових текстах і політичних заявах, що підтримує ідеологічну чіткість державної риторики. Це зміцнює національну ідентичність та підкреслює ідеологічні пріоритети України в умовах війни.

Також, цифрові платформи в Україні адаптувалися до умов війни, реалізуючи низку державних програм, що об'єднують сучасні технології та воєнну тематику. Зокрема, державна онлайн-платформа «Дія» [20], відома своїми інтерактивними сервісами, впровадила ініціативи, орієнтовані на моральну підтримку та інформування населення, як-от програми «єБайрактар» та «єМогила» (див. рис. 3.3.). Назви цих програм є алюзіями на відомий турецький безпілотник Bayraktar, що став символом спротиву російським військам. Поєднання частки «є-», яка вказує на державний стандарт інтерактивних сервісів України, з воєнною лексикою створює влучні та мотиваційні назви, що підкреслюють прагнення українців до технологічної самодостатності та військової переваги.

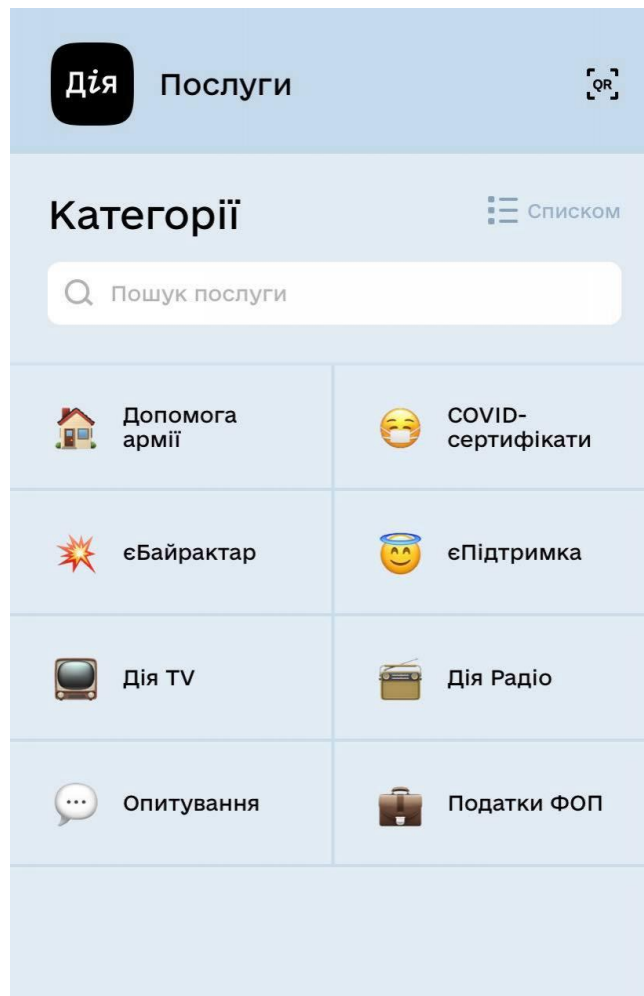

Рис. 3.3. Програма «єБайрактар»

Політичні лідери також активно використовують нову лексику, щоб створювати потужні ідеологічні меседжі для підтримки національної єдності та бойового духу. Наприклад, президент України Володимир Зеленський у своїх зверненнях часто використовує такі терміни, як *«герої»*, *«незламність»*, *«перемога»*, що має на меті зміцнити моральний дух населення та зберегти високий рівень суспільної підтримки військових дій.

«Справедливість, – заявив раніше цього місяця президент України, – буде здійснена після того, як тимчасові слова «окупація», «Мордор», «орки»... покинуть наш лексикон. Ми обов'язково виженемо їх з нашої землі» [55].

Нові слова, що виникли в умовах війни в Україні, відіграють важливу роль не лише у формуванні мовної ідентичності, але й у зміцненні державної ідеології. Вони стали інструментом мовної політики, спрямованої на підтримку української незалежності та боротьбу з російською агресією. Використання

нових слів у політичній, громадській та медіа риторичі підкреслює важливість мовного та ідеологічного контексту, що допомагає формувати єдиний національний наратив та підтримувати високий рівень національної самосвідомості.

Висновки до Розділу 3

Нові словотворчі процеси, що виникли в умовах війни в Україні, суттєво вплинули на мовну ідентичність українців. Поява нових слів, таких як «волонтер», «деокупація», «рашизм», «захисник», є відображенням сучасної реальності, що формує нові мовні й культурні маркери. Ці терміни стали важливими символами національної єдності та боротьби за незалежність, водночас підкреслюючи дистанціювання від російських мовних та культурних впливів. Використання нової лексики в публічному та особистому дискурсі сприяло зміцненню колективної ідентичності, формуванню національного наративу, орієнтованого на опір агресії та підтримку суверенітету України. Це підтверджує, що словотворчі процеси в мові є не лише лінгвістичними, але й соціокультурними феноменами, які допомагають формувати мовну ідентичність у критичні періоди історії.

У контексті війни в Україні нові слова стали важливим інструментом ідеологічної боротьби, що відображає зміни в державній мовній політиці. Нові терміни, такі як «колаборант», «реінтеграція», «перемога», не лише описують поточні події, але й формують суспільні настрої та ідеологічні пріоритети. Політична та державна риторика активно використовує ці слова для підтримки національної єдності та боротьби з російською пропагандою. Таким чином, нова лексика стає засобом мовної політики, яка спрямована на відстоювання української незалежності та зміцнення національної самосвідомості. Стилистичні та семантичні особливості цих слів підкреслюють їхню ідеологічну маркованість і відображають ідеї національного спротиву та відновлення територіальної цілісності України.

ВИСНОВКИ

У процесі аналізу поняття словотворчості в лінгвістиці було з'ясовано, що словотворчість є важливим елементом мовної системи, який сприяє збагаченню та структурній організації лексичного складу мови. Словотворчі процеси є динамічними та багатоаспектними: вони не лише забезпечують формування нових слів, а й відповідають за функціональні аспекти слів у комунікативних процесах. Важливу роль у цьому відіграють такі функції словотворчості, як номінативна, когнітивна та прагматична, що дозволяє мові реагувати на зміни в суспільстві та задовольняти потреби мовців у вираженні нових концептів і явищ. Виявлено, що словотворчість відображає специфіку мовної системи, зокрема її здатність до саморозвитку та адаптації, та служить основою для розширення смислових полів і структури лексики.

Загалом, було окреслено роль словотворчості як процесу, що поєднує лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники і виступає головним механізмом адаптації мови до умов, які постійно змінюються. Саме через словотворчість мовна система відображає культурні, соціальні й історичні реалії, що сприяє становленню інноваційних мовних моделей та формуванню сучасної мовної парадигми.

Аналіз типів словотворчих процесів у сучасній українській мові дозволив виділити основні моделі та закономірності, що регулюють формування нових слів. Було охарактеризовано такі основні типи словотворення, як морфологічне та його різновиди, лексико-семантичне. Кожен з них має свої особливості, які визначаються структурними й семантичними характеристиками української мови, а також відповідними правилами та тенденціями, що історично сформувалися.

Також було охарактеризовано неологізми та запозичення як невід'ємні компоненти, що активно впливають на формування сучасного словникового складу української мови. З'ясовано, що неологізми, як правило, з'являються у відповідь на суспільні, культурні та технологічні зміни, а запозичення переважно

пов'язані з інтеграційними процесами та міжмовними контактами. Було встановлено, що неологізми сприяють актуалізації мовного образу дійсності, формуючи нові лексичні одиниці, які відображають специфіку сучасних реалій, тоді як запозичення вводять до української мови нові концепти, що об'єднують мовні культури та сприяють її інтернаціоналізації.

У другому розділі було проаналізовано вплив політичної та соціальної ситуації в Україні протягом 2014-2024 років на процеси словотворення. Встановлено, що активна фаза російської агресії стала потужним каталізатором для формування нових слів, зокрема лексичних одиниць, які відображають патріотичні настрої, соціальну солідарність, а також протидію агресору. Новотвори, що виникли у цей період, стали потужними маркерами громадської позиції, а також важливими лексичними засобами вираження емоцій, пов'язаних із військовими діями, втратами, перемогами та прагненням до свободи. Слова та фрази, що формуються під впливом актуальних суспільно-політичних реалій, часто мають короткотривалу, але яскраву актуальність і вказують на глибокі зміни в свідомості суспільства, сприяючи утвердженню нових форм української національної ідентичності.

Дослідження політико-військової лексики, що виникла в період російсько-української війни, дозволило визначити її ключові семантичні та стилістичні особливості. Було охарактеризовано, що значна частина нових термінів і виразів має яскраво виражену негативну конотацію, спрямовану на позначення ворожих дій, осуджування агресора та висміювання дій противника. Ці терміни також використовують з метою підкреслення національної єдності та посилення психологічного ефекту під час комунікації. Виявлено, що багато нових лексем адаптували запозичення з інших мов, а також військовий жаргон, утворюючи унікальний пласт політико-військової лексики, що стає віддзеркаленням національного спротиву та патріотичної ідеології.

Стилістично нові лексеми часто мають експресивний характер і містять елементи гумору, сарказму, що дозволяє мовцям пом'якшувати складні емоційні переживання, пов'язані з військовими реаліями. Відзначено також активне

формування фразеологічних сполук та скорочень, які швидко поширюються в усному та писемному мовленні, ставши значущою частиною політичного та медійного дискурсу.

Також було проаналізовано роль інтернет-комунікації та засобів масової інформації у формуванні сучасного словникового складу української мови, особливо в умовах війни. Встановлено, що інтернет і ЗМІ виступають основними каналами поширення нових слів і фраз, оскільки вони миттєво реагують на актуальні події, фіксуючи нові реалії через лексичні новотвори. Окремо було розглянуто способи входження нових слів у мову, зокрема через неформальні платформи, що дозволяють експериментувати з мовою та швидко поширювати нові слова. Інтернет-комунікація виступає важливим чинником у формуванні українського мовного простору, адже саме вона є джерелом численних метафоричних та евфемістичних висловів, що відповідають емоційним потребам та настроям суспільства.

Аналіз запозичень з англійської та інших мов показав, що вони стають значущою частиною словотворчих процесів в українській мові, зокрема у військовій та інформаційній сферах. Запозичення, особливо англомовного походження, швидко адаптуються до української фонетичної і граматичної систем, створюючи нові слова та модифікуючи існуючі.

Також виявлено, що англіцизми і нові інтернаціональні терміни часто використовуються у сфері цифрових технологій, інтернет-комунікацій і військової тематики, що посилює мовні зв'язки України з глобальною спільнотою.

У третьому розділі було проаналізовано роль нових лексичних одиниць у процесі формування української мовної ідентичності, особливо у контексті соціально-політичних змін, спричинених війною. Дослідження показало, що новотвори, створені у період збройного конфлікту, виконують не лише комунікативну, а й символічну функцію, яка сприяє укріпленню національної самоідентифікації. Виявлено, що нові слова, які виникають на основі воєнних подій, суспільних реалій і культурних явищ, стають важливими маркерами

української мовної спільноти, адже вони відображають суспільну єдність, прагнення до свободи та спротив агресору. Зокрема, лексичні одиниці, що містять елементи гумору, сарказму або емоційної експресії, дозволяють мовцям висловлювати колективний досвід та культурні цінності, що формуються в умовах спільного випробування.

Зокрема, було охарактеризовано, що неологізми відображають суспільні цінності та політичні пріоритети України, ставши важливим інструментом символічної боротьби проти агресора. У дослідженні наголошено, що вживання нових слів, які мають негативну конотацію щодо супротивника та позитивну щодо власної культури та військових зусиль, є елементом ідеологічної мовної стратегії. Це сприяє формуванню позитивного образу захисників, водночас принижуючи та символічно дегуманізуючи агресора.

Окрім цього, було встановлено, що мовна політика активно підтримує тенденцію до відокремлення української мови від російських впливів, що є важливим фактором у контексті нових словотворчих процесів. Відмова від запозичених термінів на користь автентичних українських лексем та їх адаптація до сучасного мовного контексту стали своєрідним засобом підвищення статусу української мови та демонстрації її стійкості. Таким чином, мовна політика виступає важливим інструментом у процесі консолідації суспільства, адже нові лексеми, що містять символічне значення, сприяють формуванню спільної ідеології та національної стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банько М. “Кухонні війська”: 25 ресторанних проєктів, які готують для армії та волонтерів. *Журнал великого міста*. URL: <https://bzh.life/ua/eda/kuhonni-vijska-25-restorannih-proektiv-yaki-gotuyut-dlya-armiyi-ta-volonteriv/> (дата звернення: 28.10.2024).
2. Білецький-Носенко П. П. Словник української мови. / Підгот. до вид. В. В. Німчук (відп. ред.), К. К. Цілуйко. Київ : Наук. думка, 1966. 423 с.
3. Бойко Олеся. Абетка повномасштабної війни: які слова ввійшли в ужиток і чому. Mode of access: URL: <https://chytomo.com/abetka-povnomasshtabnoivijny-iaki-slova-vvijshly-v-uzhytok-i-chomu/>
4. Братущак О. Не бойові втрати. Про що мовчать Генштаб та Міноборони. Українська правда. 28 ЛЮТОГО 2017. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2017/02/28/7136689/>
5. В Україні з’явилась дивовижна нічна тварина – «Бавовнятко» - VSN. *vsn.ua*. URL: <https://vsn.ua/news/v-ukrayini-zyavilas-divovizhna-nichna-tvarina-bavovnyatko-9142> (дата звернення: 28.10.2024).
6. Вебсайт пошуку інформації: Що таке фейкові новини? URL: <https://www.webwise.ie/teachers/what-is-fake-news/> (дата звернення 21.10.2024).
7. Велика А. М., Чернуха В. В. (2023, February). Лексичні запозичення з англійської мови в українську в період російсько-української війни. In *The 1 st International scientific and practical conference “European scientific congress” (February 20-22, 2023) Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023. 469 p. (p. 351).*
8. Вокальчук Г. М. Вивчення неологізмів у вузівському курсі сучасної української літературної мови. Пед. Науки : Зб. наук. пр. Суми, 2002. Ч.2. 24– 29 с.
9. Волощак М. Й., Сербенська О. А. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. Київ : Просвіта, 2001. 206 с.

10. Воробйова В.Є., Єнчева Г.Г. Неологізми та ІПСО: психологічні технології інформаційного протиборства на матеріалі українських та зарубіжних друкованих ЗМІ. Науковий семінар Харківського національного університету повітряних сил імені Івана Кожедуба «Інформаційне протиборство в умовах російсько-української війни», 2023. 233 с.

11. Воробйова, В. Є.. Неологізми як мовне відображення російсько-української війни у сучасних медійних текстах: перекладознавчий аспект. Національний авіаційний університет. 2023. с. 104

12. Вусик, Г. Л. Особливість неологізмів у сучасних україномовних медіатекстах. Матеріали другого науково-методологічного семінару “Права людини: відображення у медіапросторі”, 40-42

13. Генеральний штаб ЗСУ / General Staff of the Armed Forces of Ukraine. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/GeneralStaff.ua> (дата звернення: 28.10.2024).

14. Герасименко О. Ю., Кобзарь С. С. (2024). Неологізми російсько-української війни: аналіз та специфіка використання. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (209), С. 82–86. URL : <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-12>

15. Горлач П. «Не потрібно розмивати образ ворога»: Данілов закликав не називати росіян «орками», «руснею» чи «свинособаками». URL : <https://suspilne.media/ 346312-ne-potribno-rozmivati-obraz-voroga-danilovzaklikav-ne-nazivati-rosianorkami-rusneu-ci-svinosobakami/>

16. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2022. Вип. 32. Ч. 2. С. 9-13

17. Данильчук Д. Війна, що змінила мову: росія з малої літери, легітимізація матюків. URL : <https://chytomo.com/chomu-vsipyshut-rosiia-z-malenkoi-a-matiukystaly-normoiu-u-zmi-sposterezhennia-linhvista/>

18. Дем'яненко Б.Л., Дем'яненко В.М. (2022). Російська військова агресія проти України 2014–2022 рр.: політичні та побутові неологізми

називання агресора. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти, (9), 173–194. doi:<https://doi.org/10.31866/2616-745X.9.2022.265459>

19. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. Відновлення історичних топонімів Криму раз і назавжди виб'є у Москви бажання шукати 93 свої духовні скрепи на чужих територіях. 2023. URL: <https://dess.gov.ua/vidnovlennia-istorychnykh-toponimiv-krymu-raz-i-nazavzhdyvyb-ie-u-moskvy-bazhannia-shukaty-svoi-dukhovni-skrepy-na-chuzhykhterytoriiakh-chubarov/> (дата звернення: 10.10.2024).

20. Дія – Державні послуги онлайн. *Державні послуги онлайн | Дія*. URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2024).

21. Єнчева Г. Г., Тузак В. Ю. (2023). Новітня термінологіка як мовне віддзеркалення війни: перекладознавчий аспект.

22. Женья Янович on Instagram: «Чмоня» . *Instagram*. URL: <https://www.instagram.com/yanovychzhenya/p/CcTA2d0AOM3/> (дата звернення: 28.10.2024).

23. Жулінська М, Круглінська О. Неологізми як мовне відображення війни. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2022-03-103-110>

24. Жулінська М. Сучасні тенденції створення англійських неологізмів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 6(74). С. 8-10

25. Зацний Ю. А. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття: англо-український словник. Вінниця : Нова книга, 2008. 360 с.

26. Іванов П., Колосова В. Звідки взялось слово «порєбрік», що таке «шольцити». Кропивницька філологія – про слова, що виникли під час війни. URL: <https://suspilne.media/374492-mova-zavzdireague-na-kropivnicka-filologina-pro-slova-so-vinikli-pid-cas-vijni/>

27. Інформаційний ресурс #ШоТам. Кімити та чорнобаїти. Чи знаєш ти нові українські слова, народжені під час війни? URL: <https://shotam.info/kimyty->

ta-chornobaity-chy-znaiesh-ty-novi-ukrainski-slova-narodzheni-pidchas-viyny-test
(дата звернення: 26.09.2024).

28. Кабиш О. Словотвірні та семантичні неологізми в сучасній українській мові. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2013. Вип. 5. С. 69–75.

29. Карпіловська Є. А. Активні ресурси сучасного українського словотворення. *Збірник радова «Творба речи и њени ресурси у словенским језицима»*. Србија, Београд : Филолошки факультет универзитета у Београду, 2012. С. 97–107.

30. Кирилюк О. “Вогнехреще” або неологізми як відображення військового протистояння. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. 2015. Вип. 137. С. 52-57.

31. Кисоюк Л. П. Словотвірна номінація в сучасній українській мові: система–узус–ідіолект. 2018. PhD Thesis. Київ, 2018.

32. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: монографія. Київ : ВД Дмитра Бураго, 2008. 336 с.

33. Ковалик І. І. Основні проблеми вчення про словотвір. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Частина I / Упоряд. та авт. передмови Василь Грещук. Івано-Франківськ Львів : Місто НВ, 2007. С. 236–260.

34. Ковалик І. І. Про основну мовну одиницю словотвірного рівня. *Українське мовознавство*. 1976. Випуск 4. С. 28–32.

35. Кремінь Т. Новітні сленгізми-неологізми – мовне віддзеркалення війни. *Укрінформ*. Мультимедійна платформа іномовлення України. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitnislengizmineologizmimovne-viddzerkalenna-vijni.html>

36. Кулик В. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. URL : <http://surl.li/gaaby>

37. Ладоня К. Ю. Неологізми в українській мові: сутність, визначення, принципи класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: філологія*: збірник наукових праць. 2018. Вип. 36. С. 38–40.
38. Мазурик Д. В., Тараненко О. О., Стишов О. А. (2023). Неологізація лексики у період російсько-української війни. *Вчені записки*, 120–237.
39. Матвійчук О. Мовні війни: як допомогти українській перемогти у наших громадах. URL : <https://blog.liga.net/user/olmatviichuk/article/44620>
40. Мова і суспільство. URL: https://pidru4niki.com/1914021848048/dokumentoznavstvo/mova_suspilstvo (дата звернення: 28.10.2024).
41. Муромцева О. Г. Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. Харків : Вища школа, 1985. 152 с.
42. Нелюба А. М. Номінативно-словотвірні можливості аббревіатур. Збірник Харківського історико-філологічного товариства. Харків, 2004.
43. Непийвода Н. Ф. Мовні ігри та гумор у рекламному тексті. *Українська мова і література*. 2001. № 12 (220). С. 9–11.
44. Новини України і світу сьогодні • Головні і останні новини дня на ТСН. *ТСН.ua*. URL: <https://tsn.ua/> (дата звернення: 28.10.2024).
45. Новинний портал Закарпаття. Аналоговнєт, Шойгувати та Кадирити: Які нові слова з'явилися в українців з початку війни. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/3975717> (дата звернення: 26.09.2024)
46. Орки (Середзем'я). Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. Mode 300 of access: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D0%BA%D0%B8_\(%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B7%D0%B5%D0%BC%27%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D1%80%D0%BA%D0%B8_(%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B7%D0%B5%D0%BC%27%D1%8F))
47. Підкамінна Л. Лінгвостилістика неологізмів у мові сучасних українських ЗМІ. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк, 2019. Вип. 10. 146 с.
48. Підкамінна Л. В. Механізми неологізації лексичного складу сучасної української літературної мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*.

Серія 8: Філологічні науки (мовознавство і літературознавство). 2013. Вип. 5. С. 142-147.

49. ПІДТРИМАТИ RAZOM – Razom. *Razom – Together we are Ukraine*. URL: <https://www.razomforukraine.org/ua/donate-ua/> (дата звернення: 28.10.2024).

50. Плачинда Г. Словничок фемінітивів для прес-офіцерів та пресофіцerek територіальних управлінь Державної служби України з надзвичайних ситуацій. 2018. URL: http://www.wicc.net.ua/media/Slovnyk_fem.pdf (дата звернення: 01.10.2024).

51. Повернись живим. *Log into Facebook | Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/backandalive> (дата звернення: 28.10.2024).

52. Поліщук Н.О. Термінолексика як джерело оновлення газетного тексту (на матеріалі газет перших десятиліть ХХІ ст.) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019. 264 с.

53. Потапенко С.В. Українська фразеологія нашого часу. НТУ «ХП» 429-430 <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/122cd058-b478-483d-a0ef-508d730077b9/content>

54. Потебня Олександр. Думка і мова (фрагменти). Літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. Марії Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 25–39.

55. Промови та звернення – Офіційне інтернет-представництво Президента України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches?date-from=21-04-2018&date-to=21-10-2024&page=132> (дата звернення: 28.10.2024).

56. Рогальська-Якубова І., Чепелюк Н. Воєнні неологізми на позначення ворога в інтернет-дискурсі. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. С. 101-107.

57. Словник української мови в 11-ти томах. К. : Наукова думка, 1971. Т. 1. 799 с.

58. Словник української мови онлайн. URL: <https://sum20ua.com/?page=1367&wordid=177423> (дата звернення: 19.10.2024).
59. Слово «росія» в Україні можна писати з маленької літери. URL: <https://pereiaslav.city/articles/198039/slovo-rosiya-v-ukrainimozhna-pisati-z-malenkoi-literi-scho-kazhut-pereyaslavski>.
60. Солошенко-Задніпровська, Н. К. (2020). Конверсія як продуктивний спосіб словотворення сучасної англійської мови (на матеріалі рекламних текстів).
61. Соціальне у мові та мова в соціумі : колективна монографія / О. Доценко, М. Жуйкова, Н. Кісс та ін. ; наук. ред. та упоряд. Н. Ясакова. Київ : НаУКМА, 2023. (Електронне видання). URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f98008dd-89a2-4ebb-985e-94852ede74a8/content>
62. Стаднік І. О. Лінгвістична відповідність понять “воєнний” дискурс vs “військовий” дискурс. Science and Education a New Dimension. Philology, IV (22), Issue: 99, 2016. С. 63–66.
63. Сувенірна пам'ятна монета "Тракторні війська". URL: <https://memory-in-metal.com.ua/katalog/traktorni-vijska> (дата звернення: 28.10.2024).
64. Суспільне Мовлення. *Суспільне|Мовлення*. URL: <https://corp.suspilne.media/projects> (дата звернення: 28.10.2024).
65. Телевізійна служба новин. Арестовлення, чорнобаїти, затримані: в Мережі вигадали "словник" сучасної української мови. URL: <https://tsn.ua/ato/arrestovlennya-chornobayiti-zatridni-v-merezhi-vigadali-slovniksuchasnoyi-ukrayinskoyi-movi-2022004.html> (дата звернення: 23.09.2024).
66. Тимошук Н.М. Неологізми на позначення явищ covid-19: морфологічний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені І. Франка*. 2021. Вип. 35. Т. 5. С. 168-172.

67. Третяк М. І. Неологізми як джерело розвитку української мови. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2019/paper/viewFile/6642/5658> (дата звернення: 08.10.2024)
68. У Британії вийде книга про Володимира Зеленського. *The Village Україна*. URL: <https://www.village.com.ua/village/culture/culture-news/326777-u-britaniyi-viyde-kniga-pro-prezidenta-ukrayini-volodimira-zelenskogo> (дата звернення: 28.10.2024).
69. Українська правда. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/> (дата звернення: 28.10.2024).
70. Федорова Ю.Г., Овчаренко Д.І. Особливості мовної репрезентації неологізмів. *“Young Scientist”*. 2017. № 12 (52). С. 270–274.
71. Хмельницька В. Арестовлення, чорнобаїти, затридні: в Мережі вигадали "словник" сучасної української мови. *TCH.ua*. URL: <https://tsn.ua/ato/arrestovlennya-chornobayiti-zatridni-v-merezhi-vigadali-slovnik-suchasnoyi-ukrayinskoyi-movi-2022004.html> (дата звернення: 28.10.2024).
72. Хто такі "ватники" та чи можна притягнути їх до відповідальності за образи чи публічні заклики? Пояснюють експерти | Новини | Українське радіо. *Головна* | *Українське радіо*. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=100236> (дата звернення: 28.10.2024).
73. Ясинецька О.А. Переклад нових англомовних публіцистичних метарафोर українською мовою : автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.16 . Київ, 2009.
74. Яшенкова О.В. Взаємовідношення мови, комунікації та культури в діловій сфері. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2002. С. 263–270.
75. Almela Pérez R. Procedimientos de formación de palabras en español. Barcelona : Ariel Prácticum, 1 999. 253 p.
76. Hentschel, E. Basiswissen deutsche Wortbildung. Narr Francke Attempto Verlag. 2020. 242 S.
77. Instagram. URL: <https://www.instagram.com>

78. Ivanenko, N., Kochmar, D. A., Biletska, O., Hurbanska, S., & Hurbanska, A. (2023). English language Morphological Neologisms Reflecting the War in Ukraine.

79. Mansur Mirovalev. 'Orcs' and 'Rashists': Ukraine's new language of war. Mode of access: <https://www.aljazeera.com/news/2022/5/3/orcs-and-rashistsukraines-new-lan-guage-of-war>

80. My слово. Електронний ресурс. URL: <http://myslovo.com/?dictionary=%D1%81%D1%94%D0%BF%D0%B0%D1%80>

81. Nide E. Towards a Science of Translating. Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating. Leiden: 1964.

82. Quemada B. A propos de la néologie. La banque des mots. Paris: CILF, 1971. № 2. p. 137–156.

83. STERNENKO. *Telegram*. URL: <https://t.me/s/sssternenko?before=3838> (date of access: 28.10.2024).

84. Urban Dictionary. Mode of access: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term>

85. x.com. *X (formerly Twitter)*. URL: <https://x.com/oleshkomyroslav/status/1833432740600922390> (date of access: 28.10.2024).

86. 10 неологізмів, які породила війна росії проти України. *Освіторія Media*. URL: <https://osvitoria.media/experience/10-neologizmiv-yaki-porodyla-vijna-rosiyyi-proty-ukrayiny/> (дата звернення: 28.10.2024).